

ΠΑΝΔΩΡΑ.

Ι ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ, 1859.

ΤΟΜΟΣ Θ'.

ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 213.

ΠΕΡΙ ΑΔΑΝΩΝ.

—*—*—*—

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἰδί φυλλάδ. 212).

Η δὲ γέφυρα τῶν Ἀδάνων, σωζομένη εἰσέτι, ἔργον ἐστὶ θαυμάσιον, κατὰ Ghadji Kalfa τὸν συγγραφέα τῆς Τουρκικῆς Γεωγραφίας, ἐπὶ πεντακατὰ δεκά στήριζομένη ἀψίδων. Ἔστι δὲ βεβαίως αὐτὴ ἐκεῖνη ἢν Ἰουστινιανὸς κατὰ τὸν σ'. αἰῶνα ἀνεσκεύασεν, ὡς καὶ ἐκ τῆς κατασκευῆς δαίνονται. Ἡ δ' ἐπιτόπιος παρὰ τοῖς χριστιανοῖς παράδοσις ἀπονέμει αὐτὴν τῇ ἀγίᾳ Ἐλένῃ τῇ βασιλίδι. Περιγράφει δὲ αὐτὴν ἄριστα ὁ γλαφυρὸς Προκόπιος ὁ Καισαρεύς διὰ τῶν ἐξῆς· « Ἔστι δὲ τις μετ' αὐτὴν Ἀδανα πόλις, ἣς δὴ ἐς τὰ πρὸς ἀνίσχοντα ἤλιον ποταμὸς φέρεται Σάρος ὄνομα, ἐκ τῶν ἐν Ἀρμενίῳ ἄρων κατιῶν· νηυσίπορος δὲ ὁ Σάρος ἐστὶ καὶ ἀνδράσι πεζοῖς οὐδαμῆ ἐσβατός. Γέφυρα οὖν ἐκ παλαιοῦ τῆ δε ὑπερρούς, τε ἀποτετόρνεται καὶ λόγου ἀξία· γε γένηται δὲ τρώπῳ τοῖφ δε· λιθῶν μὲν εὐμεγεθῶν οἰκοδομίαι πολλαγαῦ τοῦ ποταμοῦ ἐκ τῆς γῆς ἐπιναστήκεισαν ἐς μέγα τι πάχος διήκουσαι, καὶ τῷ ποταμῷ κατὰ μὲν τὸ εὖρος ζυγεζυκνούμεναι, τῷ δὲ ὕψει πολλῶ ὑπερβάλλουσαι τῷ ὑπεραίροντι ὑπερθεὶν τε δυεῖν κατὰ μέσον ἀψίδες ἐν τῷ μετεώρῳ ἐπληρμένοι ἀνέχουσιν ὕψους ἐς μέγα τι χρῆμα. Ταύ-

της δὲ τῆς τῶν λιθῶν ζυγήκει, ἢ κατὰ τὸ ὕψος οὐσα ἐτύγγανεν, ἄτε βροθίῳ μαχομένης πολλῶ ἐπὶ χρίνου μήκος ἀπέραντον ὅσον διέρθηται (ἴσ. διεφθάρθαι) τὰ πλείστα ζυγέθη, οὐκ ἐς μακρὸν τε ἢ γέφυρα τῷ ποταμῷ ἐμπεσεῖσθαι ἐπίδοξος ἦν. Ἐγένετο δὲ αἶε ἐν εὐχῇ τῶν διαβαινόντων ἐκάστῳ ἐν τῇ κατ' αὐτὸν διαβάσει τὴν τοῦ χρόνου στιγμὴν δικημεῖναι μόνον ἐν τῷ βιβλίῳ τὴν γέφυραν· ἀλλὰ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐτέραν τινὰ τῷ ποταμῷ ποταμῷ πορείαν ἐρύξας, ἐκεῖσε μὲν ἐπὶ καιροῦ μεταπορεύεσθαι διωθήσατο, ὕδατος δὲ χωρὶς τὴν οἰκοδομίαν λαθῶν, ἣς ἐπεμνήσθη ἀρτίως, καὶ αὐτῆς τὰ πεπονηθότα περιελών, ἀνφοδομήσατο οὐδεμιᾶ μελλήσει, τὸν τε ποταμὸν αὐθις ἐς τὴν πρῶσθεν ὀδὸν ἐπανήγαγεν, ἢν κοίτην καλοῦσι » (α). Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Καισαρεύς ἱστοριογράφος. Ἡ δ' ἐπιγραφή ἢ ὑπὸ τοῦ Ὀπτιέρου ἀντιγραφείσα ὡς καὶ ἡ προμνησθεῖσα ἢ ἑμμετρος ἐλείντα, ὡς εἰοικεν, ἐπὶ τῆς γεφύρας ταύτης ἕως τῶν χρόνων τῆς ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἐπισκευῆς. Καίτοι δὲ ἡ γέφυρα ἐν τῇ ἐσχάτῃ τῶν Ἀδάνων πρὸς νότον.

Ὁ δὲ γείτων ποταμὸς, ὁ Σάρος, ἐν νῦν οἱ μὲν Ἀραβες οἱ κατὰ τὴν χώραν Σείχουδν καλοῦσι, καθέλου δ' ἐπιτοπίως Ἀδανα Ἰμαγι (ποταμὸς Ἀδάνων) ἀπὸ τῆς πόλεως προσαγορεύεται, ἐκ τοῦ Ἀντιταύρου τὰς πηγὰς ἔχων διέρχεται διὰ τῶν Κομάνων καὶ διὰ τῶν συναγχευτῶν τοῦ Ταύρου διεκπεραιούται πρὸς τὰ τῶν Κιλικίων πεδία, καὶ παρὰ τὸ ταίχος τῶν Ἀ-

(α) Προκόπ. περὶ κτιμ. Β'. β. σ. 101. Ἰδ. Περικ.

δάνων βέον εκδίδωσιν εις τὸ ὑποκείμενον πέλα- γος (α). Περὶ τὰς ἐκβολὰς αὐτοῦ, ἄς ὁ Δείσιος ca- pita Sari καλεῖ, ὁ στόλος τοῦ μεγάλου Ἀντιόχου καταληφθεὶς ὑπὸ φοβεροῦ κλύδωνος τῷ 196 π. χ. κατεστράφη σχεδόν ἀπολέσας δὲ πολλὰς ναῦς, τινὰς δὲ καὶ αὐτάνδρους, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῆ τοῦ πρὸς Πτολεμαῖον τὸν Ἐπιφανῆ πολέμου καὶ ἀναζεύξῃ πρὸς τὴν Συρίαν (β).

Ἐπὶ τῶν ὄχθων δὲ τοῦ ποταμοῦ κεῖται τὸ φρού- ριον, κατεσκευασμένον ἐπὶ βράχου ἰσχυροῦ καὶ ἀ- κροτόμου. Τὸ νόμισμα τοῦ Θεουπόλου, περὶ οὗ προ- εῖρηται, παριστᾷ γυναῖκα πύργους περιελημμένην, καὶ ἐπὶ λόφου καθημένην, ἔχουσαν δὲ πρὸ τῶν ποδῶν τύπον ποταμοῦ· καὶ ἡ μὲν γυνὴ τὴν Κιλικίαν προ- στωποιεῖ, ὁ δὲ λόφος τὴν τοποθεσίαν, ὁ δὲ πο- ταμὸς τὸν Σάρον. Τὴν δὲ ὄπισθεν ἀκριβῆ περιγρα- φὴν αὐτοῦ εὐρίσκουμεν ἤδη παρὰ τῷ Παύλῳ Λουκᾷ, λέγοντι· « Διεληθόντες διὰ τοῦ πρώτου περιβόλου τῶν τειχῶν, προσωχυρωμένον διὰ πολλῶν πύρ- γων, εἰσῆλθόμεν διὰ πύλης ἐπίσης ἀρχαίας ὡς τὸ φρούριον. Κατεσκευάσται δ' ἐν παγίων σιδηρῶν βράβ- δων κεκαλυμμένων ὑπὸ σιδηρῶν ἡμικυκλίων πά- χους 3 δακτύλων, μήκους δὲ 3 1/2 τοῦ ποδὸς ἐπὶ ἡμίσειος πλάτους καὶ καθηλωμένων μετὰ ἤλων ἀ- δαμαντοειδῶς κεκομμένων τὴν κεφαλὴν, ἔχουσαν τὸ πάχος σφαίρας τοῦ σφαιριστηρίου. Ἐντεῦθεν εἰς- ἤλθομεν εἰς στενὰς ὁδοὺς, αἷς αἱ παρακείμεναι οἰ- κίαι χρησιμεύουσι πρὸς κατοικίαν τῶν στρατιωτῶν τῆς φρουρᾶς μετὰ τῶν γυναικῶν αὐτῶν καὶ παι- δίων εἰς τεσσαράκοντά που οἰκογενεῖας συμποσου- μένων. Ἐπειτα περιήλθομεν τὰ τεῖχη ἔπου εἶδον ἕν μόνον κανόνιον χυτόν, καὶ τοῦτο μικρὸν καὶ χωρητικότητος σφαίρας λιτρῶν μόλις· ὑπάρχουσι μὲν πολλὰ ἀποθῆκαι, ἀλλὰ κεναί· οὐδὲν δ' ἔτε- ρον καθ' ὅλον τὸ φρούριον ἄξιον λόγου εἶδον ἐκτὸς φρικαλέου δεσμωτηρίου, οὐτινος ἡ πρόσοψις μόνῃ ἱκανῇ νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον καὶ τρόμον τῷ θεατῇ. Κυ- κλωτερὴς δὲ ἐστὶ, φρέατος δίκην, περιφέρειαν ἔχων 60 ποδ., βάθος δὲ 40. Ἦσαν δ' ἐμβεβλημένοι εἰς αὐτὸ (τότε) περίπου τοὺς ἐξήκοντα δέσμοι, σχε-

(α) Στράβ. ΙΒ'. σ. 369. Προκόπ. αὐτόθι. Ξενοφ. Ἀναβ. β. β. 1. 4. (β) Ἀππ. Συριακ. σ. 541. (ὁ Ἀντιόχος) « περὶ δὲ τὴν Λυ- κίαν Πτολεμαῖον περιεῖναι μακρὸν, Αἰγύπτου μὲν ἀπὸ γῶν, Κύ- πρου δ' ἀπὸ πύλων ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου διέπλεε κατὰ τάχος ἐπ' αὐ- τήν. Καμῶν δ' ἀπὸ τὸν Σάρον ποταμὸν συμπεσόντων καὶ πολλὰς τῶν νεῶν ἀποβαλόντων, ἐνίκα δ' αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ φίλοις, εἰς Σελεύ- κειν τῆς Συρίας κατέπλευσαν. . . Ὁ δὲ Δείσιος « Inde pro- jectum cum ad capita (quae vocant) Sari fluminis fœda tem- pestas oborta, cum omni classe demersit. Multae naves e- jectae multas ita haustae mari, ut nemo in terram ena- verit. Magna vis hominum ibi interfuit, non remigum tan- tum militumque ignotorum, sed etiam insignium amicorum. Conlectis reliquis naufragii, quum res non in eo esset, ut Cyprum tentaret, minus opulento agmine, quam profectus erat, Seleuciam redit. Ibi subdūci navibus jussis (jam enim et hiems is tabat) ipse in hiberna Antiochiam processit (T. Livii XXXIII'. 41. p. 912—3).

δὸν ἐπ' ἀλλήλων κείμενοι, οὗς ἀδύνατον ἦν νὰ μὴ οἰκτεῖρη τις διὰ τὴν ταλαιπωρίαν. . . (α)

Τὸ μικρὸν τοῦτο φρούριον ἔχει κύκλον περίπου τὰ 300 βήματα· ἐντεῦθεν δὲ τῆς πόλεως ἐξερχό- μενός τις διέρχεται διὰ γεφύρας λιθίνης ἐπὶ πεντε- καίδεκα ἀψίδων ἰσταμένης. Ἐν δεξιᾷ δὲ πρὸς δυ- σμὰς ὑπάρχουσιν ὑδραγωγοὶ εὐμεγέθεις, κάτωθι δὲ αὐτῶν τροχοί, δι' ὧν ἀντλεῖται τὸ ὕδωρ τοῦ πο- ταμοῦ παραπλησίως πρὸς τοὺς τροχοὺς τῆς ἐν Μαρίῳ μηχανῆς. Ὑπάρχουσι δ' ἐν τῇ πόλει ταῦτη καὶ κρήναι πλείσταί τε καὶ κάλλιστα, εἴπερ καὶ ἄλλοθί που (β) η.

Τῷ 1485, Βαϊζῆτ ὁ Β'. πέμψας στράτευμα εἰς Κιλικίαν ἀνεκαίνισε καὶ ἐχώρωσε τὸ φρούριον τοῦτο· τῷ δὲ 1488 ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου εἶλεν ἀμ- φοτέρως τὰς πόλεις τὴν τε Ταρσὸν καὶ Ἀδανα, κα- ταστρέψας καὶ τὸ φρούριον τῆς τελευταίας ταύτης πόλεως. Δύο δ' ἔτη ὕστερον τῆς εἰρήνης γενομέ- νης, ὁ σουλτάνος τῆς Αἰγύπτου ἀπέδωκε τὰς πό- λεις ἄμφω τῷ Τούρκῳ (γ). Τὸ φρούριον τῶν Ἀ- δάνων τανῦν εὐρίσκεται ὡς καὶ τὰ πλεονα (τῶν φρουρίων) τῶν ἄλλων τῆς Τουρκίας πόλεων εἰς κα- κίστην κατάστασιν.

Τὰ Ἀδανα ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὡς- περ καὶ ἅπανα ἡ ἐπαρχία τῆς Κιλικίας ὑπήγετο εἰς τὸν νομὸν τοῦ κόμητος τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Κι- λικία ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου, κατὰ τὸν Μα- λαλᾶν, διηρέθη εἰς δύο ἐπαρχίας, εἰς πρώτην καὶ δευτέραν· ἐξ ὧν πρώτη διοικουμένη ὑπὸ ἀνθυπάτου (κονσουλαρίου) κατὰ Ἰεροκλῆν, (δ) περιεῖχε πόλεις ὀκτώ, ὧν μητρόπολις ἦν ἡ Ταρσός, τὰ δὲ Ἀδανα τὴν πέμπτην κατεῖχον τάξιν. Ἡ τοιαύτη δὲ διοί- κησις τῆς χώρας διήρκεσεν ἕως τοῦ ὀγδόου αἰῶνος, ὅτε οἱ Μωαμεθανοὶ Ἀραβες κατεκτήσαντο τὴν Κι- λικίαν ἐπὶ τῶν Γραικοβόρωμαίων.

Τῷ 625 ἄ. Χ. ὁ Ἡράκλειος, τὸ 15 ἔτος τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ἐν ἑπτὰ ἡμέραις ὑπερβὰς τὸν Ταῦ- ρον μετὰ πολλὰς κακούχιας καὶ διαβάς τὸν Τίγρη- τα καταλαμβάνει τὴν Μαρτυρόπολιν καὶ τὴν Ἀ- μιδαῖν· εἶτα περάσας τὸν Νυμφαῖον καταλαμβάνει τὰ Σαμύσατα πρὸς τῷ Βυρράτῃ καὶ διὰ τῆς Γερμα- νικῆς ἀφικνεῖται εἰς Ἀδανα, ὅπου συνάπτει μά- χην πρὸς τὸν Σαρβαραζᾶν, στρατηγὸν Πέρσην· ἀμ- φιρόπου ταύτης γενομένης, ὁ Πέρσης ἀποχωρεῖ εἰς τὰ ἴδια. Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ τὸν Ἄλυν περάσας παρεχίμασεν ἐν τῇ Σεβαστείᾳ (ε).

(α) Paul. Luc. l. c. p. 347. (β) Id. Ibid. p. 349. (γ) Leuncl. Annal. Turc. p. 334. (δ) Ἰεροκλ. σ. 307. ἐκδ. Βόννης ἐν τῷ γ'. τόμῳ Κ. Πορφυ- ρογενήτου. (ε) Κεδρην. σ. 414—5 ἐκδ. Παρισ. Ταῦτά δὲ καὶ Ζωναρῆς XV'. 9 σ. 168—9, ἔπου Ἄ δ α τ α ν ἔχει, ὡς καὶ παρὰ Γλυ- κᾶ, εἰ μὴ ἡμάρτυται γραφικῶς, ἀντὶ Ἀδαναν. βλ. καὶ Muralt. Chronogr. Byzant. p. 272. ὁ δὲ τῶν Περσῶν ἀρχηγὸς καλεῖται διαφόρως Σ α ρ β ᾶ ρ, Σ α ρ β α ρ ᾶ ζ α ρ καὶ Σ α ρ β ᾶ ρ παρὰ τοῖς ἱστορικοῖς.

Τῷ 708 ἄ. Χ. Χαροῦν ἀλ' Ρασχίδ εἰσῆλασεν εἰς Κιλικίαν καὶ ταύτης κρατίσας ἐξέτεινε τὰς ἐ- φόδους αὐτοῦ ἕως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ τοῦ Καλίφ Μοχαμμέδ-Μαχαδὶς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Παραλαβὼν δὲ ὁ Χαροῦν τὸ ἀξίωμα τοῦ χαλίφ τῷ 786, ἐπεχείρησε τὴν ἀνάκτησιν τῶν Ἀδάνων, ἀτι- να ἀπὸ τινων σιῶνων ἦσαν σχεδὸν ἠρειπωμένα. Ὁ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Μοχαμμέδ Μουταζζίμ, γενόμενος χαλίφης τῷ 833 ἄ. Χ. ἐπεραίωσε τὴν ἀνάκτησιν τῆς περὶ ἧς ἡμεῖς ὁ λόγος πόλεως. Οἱ δὲ ἄμεσοι αὐτοῦ διάδοχοι διετέλεσαν κατέχοντες μέχρι τινὸς εἰσέτι τὴν Κιλικίαν.

Τῷ 880 ἄ. Χ., Βασίλειος ὁ Μακεδὼν, βασιλεὺς τῶν 13 ἔτος μάτην πολιορκήσας τὰ Ἀδανα ἀποχω- ρεῖ λειμῶνος ἐπιόντος. Τὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην ὁ Γλυκᾶς ἐκτιθέμενος λέγει ὅτι ὁ βασιλεὺς α ὄρυν ταύτην (τὴν πόλιν) τῆς πολιορκίας ὀλιγω- ροῦσαν, ἔφη· ἐφ' ὧν πεποιθότος ἀμερίμνωσ οὕτως ἔχουσι γέρον δὲ τις ἐκείθεν ἀπερήνατο βουτὰ παρὰ σοῦ, ὃ βασιλεῦ, ἡ πόλις ἡμῶν ἀλῶναι νυνὶ πέ- πρωται· παρὰ δὲ του τῶν σῶν, ὃ Κωνσταντίνος ὄνομα· καὶ ὅς ὑποδείξας τὸν υἱὸν αὐτοῦ Κωνσταν- τῖνον ἤκουσεν ὡς οὐκ ἔστιν αὐτός, ἀλλ' ἕτερός τις μετὰ χρόνον συχνὸν ἐκ σοῦ ἀναφῆς. Καὶ ὁ Βασι- λεῖος ἵνα τὴν πρόρρησιν διημεκτιμένην ἐλέγξῃ ἐπὶ πλέον τῇ πολιορκίᾳ προσέκεντο· ἀλλὰ μηδὲν ἀνύ- σασ κενὸς ἐκείθεν ὑπέστρεψεν η. (α)

Τῷ 956 ἄ. Χ. Ὁ Σεΐφ-Eddaulah, υἱὸς τοῦ Djou-Yazan, βασιλεὺς τῆς εὐδαίμονος Ἀραβίας (Yemen), φθάσας ἐκ Carchena εἰς Ἀδανα ἐπι- στρέφει εἰς Βέρ[ρ]οιαν (τανῦν χαλέπι) (β).

Τῷ 963 ἄ. Χ. Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς πεμφθεὶς παρὰ Νικηφόρου Φωκᾶ τοῦ βασιλέως (οὗ καὶ διά- (δοχος ὕστερον ἐγένετο), εἰς Κιλικίαν, παρὰ τὰ Ἀ- δανα τροποῦται στράτευμα Σαρκενῶν. Τὰ δὲ κα- τὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ Κεδρηνὸς ἱστορεῖ ὡς ἐξ ἧς· « Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ ἐκπέμπει κα- τὰ Κιλικίας Ἰωάννην μάγιστρον καὶ δομῆστικον τῶν σχολῶν τῆς ἀνατολῆς ἤδη προεβλημένον, τὸν Τζιμισκῆν δομῆστικον. Γενόμενος δὲ οὗτος πρὸς Ἀδανα καὶ πληθὸς καταλαβὼν ἐπιλέκτων Ἀγα- ρηνῶν συνειλεγμένων ἐκ πάσης τῆς Κιλικίας, συμ- πλέκεται τούτῳ καὶ τρέπεται κατὰ κράτος. Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι τῶν Ἀγαρηνῶν νόμῳ πολέμου κατε- κώπησαν, μέρος δὲ τοῦ στρατοῦ, ὡσεὶ πεντακισχί- λιοι τὸν ἀριθμὸν ὄντες, φεύγουσιν εἰς τινὰ λόφον δύσβατον καὶ ἀπόκρημον πεζοί, τοὺς ἵππους ἀπο- βάντες, καὶ τῇ τοῦ τόπου θαρρήσαντες εὐκαιρίᾳ εὐρώστως τοὺς ἐπιόντας ἠμύνοντο, οὗς καὶ περι- στοιχίσας ὁ Ἰωάννης. . . πάντας ἀπέσφαξε. . . (γ) η. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Κεδρηνὸς, συμφωνοῦντος καὶ τοῦ Ζωναρᾶ· ὁ Βυρθεραῖος δὲ μὲς μετὰ τὸ πολιορκῆσαι, φησὶ, τὴν Μοψουεστίαν ἡμέρας ἑπτὰ καὶ δρῶσαι

(α) Γλυκᾶ Χρον. ΙΕ'. σ. 296 ἐκδ. Παρισ. (β) Βαραβρ. παρὰ Muralt l. c. p. 527. (γ) Κεδρ. σ. 654 πρὸβλ. καὶ 656. καὶ Ζων. ΙΣΤ'. 24 π. 200 ἐκδ. Παρισ.

τοὺς περὶ Ἀδανα καὶ Ταρσὸν τόπους τῷ 963, τὸ ἐπιὸν ἔτος ἐπολιόρκησε τὴν Μοψουεστίαν ἐπὶ μῆ- νας τρεῖς καὶ ὅτι ἀνέζευξεν ἀπρακτὸς ἀπαυδῆσας ἐκ τῶν νόσων τῶν ἐπικρατουσῶν ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ. (α)

Δύο δ' ἔτη μετὰ ταῦτα, ἦτοι τῷ 965 ἄ. Χ. δεύ- τερον ἤδη ἐνιαυτὸν ἀνύων ὁ Νικηφόρος ἐν τῇ ἀρ- χῇ, αὐτὸς ἐστρατεύει κατὰ τῆς Κιλικίας μετὰ στρατοῦ ἰσχυροῦ. Καταλιπὼν δὲ τὴν γαμετὴν Θε- ραπὴν καὶ τοὺς παῖδας ἐν Ἀριβί[β]ίῳ, φρουρίῳ τῆς Καππαδοκίας πρὸς τῇ Κιλικίᾳ ἰδρυμένῳ, ἐκείνος προχωρήσας εἰς Κιλικίαν αἰρεῖ τὴν Ἀνάζαρθον καὶ Ῥωσσόην (β) καὶ Ἀδανα τὰς πόλεις καὶ ἕτερα φρού- ρια. Χειμῶνος δὲ ἤδη καταλαβόντος δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ τῇ Ταρσῷ καὶ Μόψου ἐστία. Καταλι- πὼν δὲ τὸν ἀποχωρῶντα στρατὸν ἐν ταῖς ἀλωθεῖσι πόλεσιν, αὐτὸς ἀνέζευξεν ἐν Καππαδοκίᾳ παραχει- μάσων. Καὶ ταῦτα μὲν ὅ, τε Κεδρηνὸς καὶ Ζωναρᾶς καὶ Ἐφραίμιος συνάδοντες (γ)· ὁ Λέων ὁμοῦς ὁ διά- κωνος τοῦναντίον μετὰ τὸ παραλαβεῖν, λέγει, τὴν ἀρχὴν προσέβαλε καὶ εἶλε τὴν Μοψουεστίαν ὡς καὶ τὰ Ἀδανα, Ἀνάζαρθα καὶ εἰκοσὶν ἄλλα φρούρια (δ).

Κατὰ τοὺτους τοῖνον τοὺς χρόνους παραλαβόν- τες, ὡς εἰρηται, οἱ Βυζαντινοὶ τὴν Ταρσὸν τε καὶ Ἀδανα καὶ ἄλλας πόλεις κατέσχον ἐπὶ νηαιτοῦς πλέον τῶν ἑκατόν. Ὅτε δὲ οἱ Σελτζουκίδαι Τούρ- κοι κατέδραμον τὴν μικρὰν Ἀσίαν εἶχον ταύτας τε καὶ ἕτερας τῆς Κιλικίας πόλεις. Ὅτε δὲ οἱ Σταυ- ροφόροι τῷ 1097 ἀρίκοντο εἰς Ταρσὸν κατὰ Αὐ- γουστον μῆνα, οἱ λαοὶ τῆς Κιλικίας, κατὰ Γουλιέλ- μον τὸν Τύριον, ἦσαν χριστιανοὶ (ε). Οἱ φρουροὶ τῶν πόλεων καὶ φρουρίων συνέκειντο ἐκ Τούρκων. Τάγμα δὲ τι ἀποχωρισθὲν ἐκ τοῦ ὄλου στρατοῦ τῶν Σταυροφόρων ἡγουμένου τοῦ Γυέλφου ὤρμησαν καὶ εἶλον τὰ Ἀδανα, πόλιν τότε πλουσίαν, ἀφρονόουσαν πάντων τῶν ἐπιτηδείων, ποιμνίων, αἴτου, οἴνου καὶ ἐλαίου (ς). Οἱ Σταυροφόροι κατασχόντες ἐπὶ μικρὸν μόνον χρόνον τὴν πόλιν ταύτην μετέδθησαν εἰς Ἀν- τιοχείαν τῷ 503 ἔτει τῆς Ἐγίρας καὶ 1109 ἄ. χ. Κατὰ τὸν Ἀραβὰ Ab-ul-Pharash, ὁ Τανκρέδ, ἄρχων τῆς Ἀντιοχείας κατέσχε τὴν τε Ταρσὸν καὶ Ἀδανα (ζ).

Κατὰ τὸν αὐτὸν συγγραφέα τῷ 506 τῆς Ἐγί- ρας καὶ 1112 ἄ. χ. ἀπέθανε Βασίλειος ὁ Ἀρμένιος ἄρχων τῶν Κιλικίων πυλῶν. Ἐπωνομάσθη δὲ οὗτος Ghudz-Basil, ἦτοι ὁ πειρατής, ὁ δεινὸς Βασίλειος, ὡς κύριος γενόμενος πολλῶν ἐντοῖς μεθορίαις τῆς Κι-

(α) Βαραβρ. παρὰ Muralt. l. c. p. 539. (β) Παρὰ Στράβ. Ῥωσσόη (η). (γ) Κεδρ. σ. 654. Ζων. σ. 201. Ἐφρ. 2770. (δ) Λέων βιβλ. Γ'. 10. (ε) Gesta Dei p. 677. « univerra regio thristianos habens habitores, Armenos videlicet et Græcos. » (ς) d. Ibid. « Urbem cui nomen Adana, auro et argento, gregibus et armentis, frumento, vine et oleo et omni com- moditate abundantem. » (ζ) Abulph. t. II. p. 245.

λικίας πόλεων και φρουριών. Κατά τους αυτούς χρό- νους πολλοί Ἀρμένιοι και Λατίνοι ἄρχοντες κατε- στάθησαν ἐν διαφόροις ἐρυμοῖς χωρίοις τῆς αὐ- τῆς χώρας ἐπικαλούμενοι βαρῶνοι, καὶ δασμὸν τε- λούντες τῷ σουλτάνῳ τοῦ Ἰκονίου.

Περὶ τὰ τέλη δὲ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, δύο ἀδελφοί, Ἀρμένιοι τὴν καταγωγὴν, Ρουπῖνος καὶ Λέων, ἦ- σαν οἱ ἰσχυρότατοι μεταξὺ τῶν δεσποτῶν τούτων. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ Ρουπῖνου, ὅστις ἦν πρεσβύ- τερος, ὁ Λέων ἢ Διβὸν ἢ Λαὸν, διάδοχος γενόμε- νος, δυνάστης κατέστη κραταιότατος ἐν γαίαις, ἐν κτήσει πόλεων και φρουριών. Δὲν ἤρκεσθη πλέον εἰς τὸ ἀπλοῦν ἀξίωμα τοῦ βαρῶνου, ἀλλὰ ἐξήτη- σατο παρὰ Ἐφρῆκου Δ' αυτοκράτορος τῆς Γερμα- νίας τὸν τίτλον και ἀξίωμα τοῦ βασιλέως, παρ' οὗ και ἤξιωθη αὐτῶν πέμψαντος μάλιστα αὐτῷ και ἕτερα βασιλικὰ κοσμητικά. Ἐκτοτε δὲ ἡ ἐπικρά- τεια τοῦ ἡγεμόνος τούτου ὠνομάσθη βασιλείου τῆς Ἀρμενίας· ἔσχεν ἑννέα ἢ δέκα διαδόχους, ὧν οἱ ἐπισημότεροι εἰσὶν Αἰθὼν (Aithon) ὁ Α', γνωστὸς ἐν τοῖς χρόνοις τῆς σταυροφορίας τοῦ ἁγ. Λουδοβί- κου τῷ 1248. Λέων ὁ Β', ἀξιωμακτικώτερος διὰ τὴν σύνεσιν, σοφίαν και τὰ ἐξαιρετὰ προτερήματα· Αἰ- θὼν ὁ Β', και ἄλλοι πολλοί. Ὁ τελευταῖος δὲ βα- σιλεὺς ἐκ τῆς γενεᾶς τοῦ Λουσιγιάνου, βασιλεύσαν- τος ἐν Κύπρῳ, ἐγένετο Λέων ὁ Ε', ὅστις ἀποβλάντων τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τοῦ Καρχαμάνου τῆς Τουρκίας, κα- τέφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, τὸ σύνθηρος καταρύγιον τῶν δυσπραγούντων ἡγεμόνων. Ὁ αυτοκράτωρ Κά- ρολος ὁ Γ' παρέσχεν αὐτῷ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ συμβάλῃ πρὸς ὑποστήριξιν τῆς δόξης αὐτοῦ και ἀ- νήγειρεν αὐτῷ ἀποθάνοντι τῷ 1393 μνημεῖον μέ- χρις ἡμῶν σωζόμενον ἐν Παρισίοις.

Τῷ 1294, οἱ Ἐμίραι ὑποτελεῖς τοῦ σουλτάνου τοῦ Ἰκονίου ἐπανεστήσαν. Ὁ Καρχαμάνος, τουρκομά- νος τὸ γένος, κατεκτήσατο τὴν Φρυγίαν ἄχρι τῶν ὄριων τῆς Κιλικίας. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Καρχαμανίας ἐπεχείρησαν πολλάκις νὰ καταλάβωσι τὸ βασιλεῖον τῆς Ἀρμενίας, ἐξ ὧν εἰς ὑπερμεσοῦντος τοῦ ΙΔ' αἰῶνος κατεπολέμησε Λέοντα τὸν Ε' και οἱ διά- δοχοι αὐτοῦ κατέσχον τὸ βασιλεῖον τοῦτο σχεδὸν αἰῶνα. Μοχαμμέδ ὁ Β', σουλτάνος τῶν Τούρκων Ὀ- θωμανῶν, νικήσας τὸν Πιρ-Μοχαμμέδ (Μ. ὁ πρε- σβύτερος) ἡγεμόνα τῆς Καρχαμανίας προσεκτίησεν αὐτὸν μέρος τῆς ἐπικρατείας αὐτοῦ. Ὁ Βαϊζήτ δὲ ὁ Β' τῷ 1482 καταστρεψάμενος τὸ κράτος τῶν Κρά- τος τῶν Καρχαμάνων, ἔλαβεν αἰχμάλωτον τὸν Κα- σάν-βέη, τὸν τελευταῖον τῶν αὐτῶν σουλτάνων, ἀ- ποθνήσκοντα ἐν Κωνσταντινουπόλει. Οὕτω δὲ ἡ Ταρ- σός, τὰ Ἀδὰνα και ἡ σύμπασα Κιλικία διήλθον εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ὀθωμανῶν διατελοῦσαι μέχρι τοῦ νῦν ὑπ' ἐκείνους.

Τὰ Ἀδὰνα, ὡς φθάσαντες εἶπομεν, ἐδέξαντο τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν πρωϊμότετα· και μνηεῖα τῶν ἐ- πισκόπων τῆς πόλεως ταύτης γίνεται ἐν διαφόροις συνόδοις ἕως τοῦ Η' αἰῶνος λήγοντος. Ἀναμφιβό- λως δὲ διατηρήθη ἡ σειρά αὐτῶν και κατά τοὺς ὑ- ἑτερον χρόνους ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν και δὴ και ἐπὶ

τῶν Ἀράβων μὴ καταδιωξάντων αὐτούς· οἱ δὲ χριστιανοὶ βασιλεῖς τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας διατήρη- σαν αὐτούς. Ἐν τῇ διατυπώσει τῆ συνἐκδοθείση μετὰ Γουλιέλμου τοῦ Τυρίου ἀπαντάται ὅτι ἡ μη-τρόπολις τῆς Ταρσοῦ εἶχεν ἐξ ἐπισκόπων, ὧν ὁ τρίτος ἦν ἐπίσκοπος τῆς Θινα (Thina) ἀντὶ Ἀ- δάτων.

Ὅτε δὲ οἱ Τούρκοι οἱ Σαρακηνοὶ ἐλεηλάτησαν τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΑ' αἰῶνος, ὁ Ἀρμένιος πατριάρχης, ἐδρεύων ἐν Vagasiabar τῆς μεγάλης Ἀρμενίας μετήνεγκε τὸν αὐ- τοῦ θρόνον ἐπὶ τῶν γαιῶν τοῦ Βυζαντινοῦ βασι- λείου και κατεστάθη ἐν Σεβαστείᾳ τῆς Ἀρμενίας. Μετὰ ταῦτα δὲ μετήνεθθη ἡ ἐδρα εἰς Σίς, πόλιν Κιλικίαν, πρὸς ΒΑ τῶν Ἀναζάρβων, ὅπου διέμει- νεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Ὁ πατριάρχης και οἱ ἐπί- σκοποι τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας ἐπεχείρησαν πολλά- κισ τὴν ἐνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ βασιλείου τού- του μετὰ τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἐπὶ τούτῳ δὲ συνήθροισαν πολλὰς πολλάκις ἐθνι- κὰς συνόδους.

Συνέστησαν σύνοδον ἐν Ταρσῷ τῷ 626 τῆς Ἀρ- μενικῆς ἐποχῆς, ἀ. Χ. δὲ 1177 (α). Τῷ 756 τῆς Ἀρμενικῆς ἐποχῆς ἀ. Χ. δὲ 1307 συνέστησαν ἑ- τέραν σύνοδον ἐν Σίς, ἐν ἣ ὑπέγραψαν τρεῖς ἀρχιε- πίσκοποι και πολλοὶ ἐπίσκοποι· ἐν οἷς και οἱ Ἀ- ναζάρβων, Ἀδάτων, Αἰῶς κλ. Ὁ βασιλεὺς Αἰθὼν ὁ Β' και ὁ υἱὸς αὐτοῦ Λέων ὁ Γ' ἐπεκύρωσαν τὰς πράξεις τῆς συνόδου ταύτης.

Αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου ταύτης μὲνδύως ἐκ- τελεσθεῖσαι ἐνεκκ τῆς ἀντιστάσεως πολλῶν Ἀρμε- νίων τῇ τῶν Εὐτυχιανῶν προστατηκότην αἵρέσει και ἑτέροις παραλογισμοῖς, ὁ βασιλεὺς Ὅσκίν, συν- εκρότησεν ἑτέραν σύνοδον τῷ 1316 ὅπως ἐπικυ- ρώσῃ τὰς πράξεις τῆς ἐν Σίς συνόδου. Ἡ τελευταία αὕτη σύνοδος ἐγένετο ἐν Ἀδάνοις ἐν ἐκκλησίᾳ γεί- τονι τοῦ πκλατίου τοῦ βασιλέως. Κωνσταντῖνος ὁ πατριάρχης οἱ ἀρχιεπίσκοποι τῆς Ταρσοῦ και Σίς και ὑπέγραψαν τὰ πρακτικά, ὡς και οἱ τεσσαρεσκεί- δεκα ἐπίσκοποι, ἐν οἷς εἰσὶν ὁ Ἀδάτων, ὁ Ἀνα- ζάρβων, ὁ Μοφουεστίας και ὁ ἐπίσκοπος τοῦ πα- τριαρχικοῦ παλατίου.

Ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῶν Καρχαμάνων Τούρκων και τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων, ἡ χριστιανικὴ θρη- σκεία ὑπέστη πολλά και δεινὰ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἀπὸ τῶν δυστυχεστῶτων ἐκείνων χρόνων ὡς διὰ θαύματος μέχρις ἡμῶν διασωθεῖσα· ὁ ἑλληνισμὸς ὅμως οὐ μόνον ἐξ ἀπάσης ταύτης τῆς κουργοτροφου χώρας, ἀλλὰ και ἐξ αὐτῆς τῆς γεννησαμένης τὸν Παῦλον και τὸν Ἐρμωγέννην, σχεδὸν τι ἐξέλιπεν· ὥστε αἱ ὀλιγοσταὶ ἐκκλησίαι τῶν Ἀδάνων ὡς και τῆς Ταρσοῦ και ἄλλων τῆς χώρας πόλεων εἰσὶ κατά τὸ μᾶλλον και ἦττον, ὅσον ἡμεῖς γινώσκομεν, νεοσύ- στατοι, ὡς τῶν πλειόνων μεταίκιων, ὄντων ἐκ Συ- ρίας, Κύπρου και ἀλλαχόθεν. Κατὰ τὸν παρελθόν- τα αἰῶνα οὐδεμία χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐπήρχεν

(α) Ἡ μερική τῶν Ἀρμενίων ἐποχὴ ἤρξατο τῷ 551 ἀ. Χ.

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ

ΤΟΥ

K. R. WHATELY.

(Συνέχεια και τέλος. *18ς φυλλῶδ. 212).

—οοο—

ἐν Ἀδάνοις παρὰ τὴν τῶν Ἰακωβιτῶν, αἰρέσεως σωζομένης εἰσέτι πολλαχοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπι- κρατείας.

Τὰ δὲ νῦν Ἀδὰνα εἰτέτι πόλις ἐστὶν ἀξιόλογος εὐρυθῆς κειμένη ἐν πεδίῳ καλλίστῳ, μετὰ προ- αρασιῶν. Ἔστι δὲ πρωτεύουσα τῆς ὁμωνύμου ἐπαρ- χίας, χώρας εὐφορωτάτης σίτου, αἰνου, ἐλαίου, ση- σάμου, βιάμβακος και τῶν παραπλησιῶν, ἐκτεινομέ- νης καθ' ἅπασαν τὴν ὑπὸ τῶν παλαιῶν πεδιάδα (C. Campestris) καλουμένην Κιλικίαν, ἤτοι πρὸς Ν. ἀπὸ τῆς Μεσογείου, πρὸς Α. ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας (Sandjak) τῆς Σίς, πρὸς Δ. ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς Ταρσοῦ, πρὸς Β. δὲ ἀπὸ τῆς σατραπείας Ἰκονί- ου. (α) Ἐχει οἰκοδομὰς ἀξιολόγους, τέμενος ὀθωμα- νικὸν (τζαμίον) μέγα και εὐκτιστον, σχολεῖον και γυμνάσιον (μεδρσε) ὀθωμανικόν. Οἱ δὲ κάτοικοι χεϊμῶνος συμποσοῦνται εἰς 28.000, ἐξ ὧν πλει- στοι μὲν οἱ Τούρκοι, εἶτα οἱ Ἀρμένιοι, Ἕλληνας δ' εὐάριθμοι λίαν. Τὸ κλίμα ἐνταῦθα χεϊμῶνος εὐκρα- ἐστατον και ὑγιεινόν· ἡ δὲ γῆ προάγει και κατὰ τὰς τέσσαρας ὥρας τοῦ ἐνιαυτοῦ σικύους, ὑδροπέ- πωνας, (melon d'eau), ρόας και ὄσπρια παντοδα- πὰ, ἀλλὰ τὸ ἔαρ ἀφόρτηον· διότι περὶ τὰ τέλη τοῦ Ἀπριλίου οὕτως ὑπερβάλλων ἐστὶν ὁ καύσων, ὁ δὲ ἀπρ πνιγρὸς και νοσηρότατος, ὥστε οἱ κάτοικοι φεύγουσιν ἐπὶ τὰ ὑπερκείμενα ὄρη τοῦ Ταύρου πε- ρίπου τὰς 12 ἢ 15 λεύγας ἀπέχοντα, ὅπου δια- τρίβουσιν ἐπὶ ἐξ μῆνας (β). Οἱ δὲ λόφοι οὗτοι κα- λύπτονται ὑπὸ δασῶν πυκνοτάτων και διαρρέονται ὑπὸ ρυάκων ἀεινάων και ἄντρα δὲ ὄρωνται τὸν ἀ- ριθμὸν ὑπερβαίνοντα (γ). Ἐν δὲ τῇ πόλει μένουσιν ἔμποροι τινες μόνον ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις πρὸς ὑπὲρ- ρεσίαν τῶν διαβαίνοντων ὁδοιπόρων και οἱ φύλακες τῶν διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως.

Ὡς ἐνδήμια δὲ τῇ χώρᾳ νοσήματα δυνάμεθα ἐν περὶ ὅφ νὰ σημειώσωμεν θέρους μὲν πυρετοὺς δια- φόρους· οἱ οἱ συνεχεῖς, οἱ τυροειδεῖς, οἱ σηπεδο- νώδεις, ἰδίως δὲ οἱ διαλείποντες, μετὰ συμφορήσεων ἀθρόων εἴτε πρὸς τὸν ἐγκέφαλον ἢ τὰς μήνιγγας, εἴτε ἐν τῷ πεπτικῷ σωλῆτι και τὰ παρακείμενα ὄργανα. Εἴτ' ἀποπληξίαι, ὀφθαλμιαὶ τὸ πλέον και διάφο- ρα δερματικά ἐξανθήματα. Κατὰ δὲ τὰς χεϊμερίους και ὑγρὰς ὥρας παρατηρεῖται ἡ ἐκλυσις τῶν δυ- νάμεων, αἱ ἐνδήμια τῶν διαλειπόντων πυρετῶν, ἡ διάρροια, ἡ δυσεντερία, ἡ γαστροεντερίτις, ἡ χολ- ἐρα και τὰ παραπλήσια.

A. ΚΟΥΖΗΝΟΠΟΥΛΟΣ.

(α) Dictionn. Géogr. par une société géogr. v. A d a n a.

(β) Paul Luc. l. c. Οἱ θερενοὶ οὗτοι τόποι Gailla ἐπιχωρίως ἐνομαζόμενοι, τούτέστιν ἡ γ ρ ὀ ς, ἐξ ὁ χ ἢ, κυρίως δὲ τόπος ἀγαθῆς νομάς ἔχων, ἀρθροῦσι πάντων τῶν ἐπιτηδείων.

(γ) Otter voyag. t. 1. p. 68.

Ἐπειδὴ δὲ πρωτίστη ἀρχὴ τῆς συλλογιστικῆς θεωρίας, κατὰ τὸν Συγγραφέα, εἶναι ὅτι πᾶν εἶδος ἀ- ποδείξεως περὶ οἰονδήποτε ἀντικειμένου και ἀν στρέ- ρεται, εἶναι πάντοτε μία και ἡ αὐτὴ ἐνέργεια ἥτις δύναται καθαρῶς νὰ παρασταθῇ ὑπὸ συλλογιστικὴν μορφήν, ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι και ἡ ἐπαγωγὴ, καθ' ὅ- σον ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον ἐξάγομεν, τὸ καθόλου ἢ ἐκ τινων μερικῶν γεγονότων γενικὸν τι συμπέρασμα, δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ ἀποδεικτικὴ τις ἐργασία ἢ- τις ἐπομένως δύναται νὰ ἐκφρασθῇ συλλογιστικῶς· διότι εἰς τὴν ἐπαγωγὴν πρέπει δύο τινὰ νὰ διακρι- νωνται, ἡ ἐργασία τοῦ διερευνᾶν και τοῦ συναθροί- ζειν γεγονότα, και ἡ τοῦ ἐξάγειν τι ἐκ τούτων τῶν γεγονότων και ὑπὸ μὲν τὴν Συγγραφέα, ἐκτὸς τῆς δικαιο- δόσιας τῆς Λογικῆς, ὑπὸ δὲ τὴν δευτέραν και αὐτὴ δύναιται, καθὼς πᾶν ἄλλο εἶδος ἀποδείξεως, νὰ ἐκ- τεθῇ ὑπὸ συλλογιστικὴν μορφήν. Ἄλλ' ἡ σύγχυσις τῶν δύο τούτων σημασιῶν τῆς λέξεως ἐπαγωγὴ ἐξώκειλε τινὰς εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ νὰ θεωρῶσι τὴν ἐπαγωγὴν ὡς ἀντικειμένην εἰς τὴν συλλογιστικὴν μέθοδον, και ὡς προέχουσαν ταύτης εἰς τὴν τῆς ἀ- ληθείας ἀναζήτησιν, ἀντικαθιστῶντες εἰς τὸ τοῦ Ἀ- ριστοτέλους ὄργανον τὸ τοῦ Βάκωνος. Ἴνα δὲ κα- ταδείξωμεν τίνι τρόπῳ ὁ συγγραφεὺς πειρᾶται ὅ- πως μετατρέπῃ ἐπαγωγὴν τινὰ εἰς συλλογιστικὴν μορφήν, ἀς λάβωμεν τὰ ἐφεξῆς παραδείγματα·

Ὁ Φίλιππος ἀδιαφοροῦσε περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς· ὡσαύτως δὲ και ὁ Ἀλέξανδρος και ὁ Ι. Καῖσαρ και ὁ Ἀβγουστος κ.λ.π. Τοιοῦτος ἄρα εἶναι ὁ γενικὸς χαρακτὴρ τῶν κατακτητῶν.

Ἐκ τοῦ ὅτι διάφορα ἀτομικά πρόβατα κηρυ- κῶνται, συμπεραίνομεν ὅτι τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβαί- νει εἰς τὸ ὅλον εἶδος τῶν προβάτων.

Ἐνταῦθα παρατηρεῖ ὁ Συγγραφεὺς ὅτι ἡ πρότα- σις ἡ περὶ τῶν ἀτόμων διαλαμβάνουσα εἶναι ἡ ἐ- λάσσων και ὅτι ἐξυπακούεται ἡ μέλλων, καθὸ οὐ- σα κυρίως ἡ αὐτὴ κατὰ πᾶσαν περίπτωσιν· δηλ. πᾶν εἴτι ἀρτῆκει εἰς τὰ παρατηρηθέντα ἄτομα ἀ- νήκει (βεβίως ἢ πιθανῶς, κατὰ τὴν περίστασιν) και εἰς τὴν ὅλην τάξιν εἰς ἣν ἐκεῖνα ὑπάγονται. Ἐὰν δὲ ἡ μέλλων συνήθως παραλείπεται, ὁ λόγος εἶναι ὅτι εὐκόλως ἐξυπακούεται, διότι εἶναι ἡ αὐτὴ πάντοτε κατὰ πᾶσαν ἐπαγωγὴν.

Ἄλλ' ἐνταῦθα ἀναφύονται δυσκολίαι τινὲς και ἀπορήματα πρὸς πλήρη παραδοχὴν τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Συγγραφῆως· διότι τὸ νὰ προσλαμβάνῃ ἡ ἐπαγωγὴ συλλογιστικὴν μορφήν τοῦτο βέβαια

οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν ἢ ἀντίρρησην ὅ,τι δὲ μάλιστα χρήζει διδασκαλίας καὶ ἐξηγήσεως εἶναι πῶς ἐσημασίσαμεν εἰς τὸ πνεῦμα μας τὴν ἐξυπακουομένην ταύτην ἀρχήν, πᾶν εἴτι ἀνήκει εἰς τὰ παρατηρηθέντα ἄτομα, ἀνήκει καὶ εἰς τὴν ὁλὴν τάξιν εἰς ἣν ὑπάγονται, ἀρχήν, ἥτις καὶ τοι ποικιλοτρόπως ἐκφραζομένη ἐμπεριέχει ὁμως ὑπὸ τὰς διαφόρους αὐτῆς μεταμορφώσεις τὸν αὐτὸν χαρακτῆρα, τὸ αὐτὸ σημαίνονμενον, ἥτοι τὴν σταθερότητα τῶν Νόμων τῆς φύσεως. Ἄλλὰ πῶς ἐφθάσαμεν εἰς τὴν ἀρχὴν ταύτην; διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ἤρα γὰρ; ἀλλὰ τότε ἡ κυρία καὶ πρωτίστη διανοητικὴ ἐργασία εἶναι ἡ ἐπαγωγή, καὶ ὁ συλλογισμὸς δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ εἶδος ἢ μορφή ἐκείνης. Ἐάν δὲ διὰ τοῦ συλλογισμοῦ, τότε πρόκειται νὰ ἀναδειχθῇ τίς ἡ ἀνωτέρα ἀρχή, ἐξ ἧς ἐπιτετα αὐτὴ ὡς συμπέρασμα.

Ἴνα δὲ κατανοήσωμεν κάλλιον τὴν ἀξιολογότητα τῆς ἐπαγωγικῆς ἐργασίας, εἰς ἣν χρεωστοῦνται αἱ σημεριναὶ μεγάλαι κατακτήσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, ἃς θέσωμεν ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὄρους τὸ πρόβλημα ὅπερ ἡ Λογικὴ ὀφείλει νὰ λύσῃ, ἂν μέλλῃ νὰ συστήσῃ ὄντως ἐπιστημονικὴν θεωρίαν τῆς ἐπαγωγῆς. Διὰ τί ἄλλοτε μὲν κρίνομεν μετ' ἀδιασίστου πεποιθήσεως περὶ τῆς σταθερᾶς ἐπαναλήψεως φαινομένου τινός, ἄλλοτε δὲ ὄχι; διὰ τί ἄλλοτε μὲν ἔχομεν πλήρη βεβαιότητα ὅτι τὸ μέλλον θέλει ὁμοιάζειν μὲ τὸ παρελθόν, ὅτι τὸ ἄγνωστο εἶναι ἀκριβῶς ὁμοιον μὲ τὸ γνωστόν, ἄλλοτε δὲ καὶ τοι εὐρόντες πάντοτε εἰς τὰς παρατηρηθείσας περιπτώσεις ὁμοιόμορρον τι καὶ ἀμετάβλητον, δὲν συνάγομεν ὁμως ἐξ αὐτῶν εἰμὴ ἀσθενῆ τινα εἰκασίαν ὅτι τὸ αὐτὸ θέλει συμβαίνειν καὶ καθ' ὅλας τὰς ἄλλας; διὰ τί π. χ. ὅτε ὁ χημικὸς ἀνακαλύπτει τὴν ὑπάρχῃν καὶ τὰς ιδιότητας οὐσίας τινός, εἴμεθα ἐντελῶς πεπεισμένοι ὅτι τὸ συμπέρασμα εἰς ὃ ἐφθάσαν ἀληθεύει καθολικῶς, ἂν καὶ ἡ ἐπαγωγή του βασιλεῖται ἐπὶ μοναδικῆς τινος περιστάσεως· ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας τὸ σύνολον τῶν περιστάσεων ἐν αἷς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου παρετηρήθη ὅτι οἱ κόρακες εἶναι μελανόχροες δὲν θεωρεῖται ὡς ἀποχρῶσα ἀπόδειξις ἀπέναντι ἀξιοπίστου μάρτυρος διαβεβαιούντος ὅτι εἰς ἀπώτατον μέρος τῆς γῆς εἶδε κόρακα λευκόχρουν;

Διὰ τί εἰς τινὰς περιστάσεις μοναδικὴν τι γεγονὸς ἐξαρκεῖ εἰς ἐντελῆ ἐπαγωγὴν, ἐνῶ εἰς ἄλλας μυρίας οὐδέποτε δύναται νὰ συστηθῇ γενικὴ πρότασις; Ἴδού τὸ μέγα πρόβλημα εἰς τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν ὀφείλει νὰ ἐπασχοληθῇ ἡ Λογικὴ, ἥτις, ἵνα ἀποβῇ τελεσφόρος γονίμων καρπῶν εἰς τοὺς σπουδάζοντας, ἀνάγκη νὰ ὑποβῆ εἰς δοκιμασίαν καὶ ἀνάλυσιν τὰς μεθόδους τῶν ἐπαγωγικῶν οὐχ ἦττον ἢ τῶν ἐξαγωγικῶν ἐπιστημῶν· ἀνάγκη νὰ πραγματευθῇ χωρὶς τὰς δύο ταύτας ἐργασίας τοῦ συλλογισμοῦ καὶ τῆς ἐπαγωγῆς, νὰ προσδιορίσῃ ἀκριβῶς τὰ εἰς ἑκατέραν ἰδιάζοντα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλας σχέσεις των, καὶ διὰ τῆς ἀκριβοῦς παρατηρήσεως καὶ ἐρευνῆς τῶν γεγο-

νότων ν' ἀνιχνεύσῃ τοὺς νόμους ὑπ' ὧν ἑκατέρωθεν εὐθύνεται κατ' ἀντίθετον ὁδὸν εἰς τὸν πρὸς ὃν ὄρον τῆς, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίτευξιν, ἐν ἐνὶ δὲ λόγῳ νὰ συνάψῃ εἰς ἓν τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὄργανον μὲ τὸ τοῦ Βάκωνος. Ἄλλ' ἐν μετὰ τὰς ἀποκλειστικὰς τοῦ Συγγραφέως σκέψεις περὶ τῆς ἐπαγωγῆς διεξέλιθωμεν τὰ λοιπὰ τέσσαρα κεφάλαια τοῦ αὐτοῦ Βιβλίου, διαλαμβάνοντα τὸ μὲν Β' περὶ ἀνακαλύψεως τῆς ἀληθείας, τὸ δὲ Γ' περὶ ἐξαγωγῆς καὶ ἀποδείξεως, τὸ δὲ Δ' καὶ Ε' περὶ λεκτικῶν καὶ πραγματικῶν ζητημάτων καὶ περὶ πραγματισμοῦ, ἀπαντῶμεν πολλὰς ἐμβριθεῖς θεωρίας ἐκτεθειμένας μὲ ὀξείαν κρίσιν καὶ σύντονον λογικὴν δύναμιν, ἐξ ὧν δύναται ν' ἀρυσθῶσι γνώσεις χρησιμεύουσαι εἰς πάντα κλάδον μαθησεως.

Καὶ πρῶτον εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ εἰς δύο εἶδη διαίρεσις τῆς νέας ἀληθείας καὶ τῆς ἀνακαλύψεως· διότι ἀλήθειαι τινὲς πρὶν ἢ ἀνακαλυφθῶσιν ἦσαν ἀπολύτως ἄγνωστοι, μηδὲ ὅπως ἐμπεριεχόμεναι εἰς ἄλλο τι προηγουμένως γνωστόν. Τοιαῦτα δὲ εἶναι τὰ κυρίως λεγόμενα γεγονότα, ὅτε πρῶτην φοράν γίνονται γνωστὰ εἰς τὸν μηδεμίαν προλαβοῦσαν ἔχοντα γνῶσιν ἱκανὴν νὰ τὸν ὀδηγήσῃ εἰς τὸ νὰ συμπεράνῃ ἐκεῖνα ἐκ τῶν προτέρων· ὡς π. χ. ἐν μᾶς πληροφορήσῃ τις ὅτι ὁ στρατός μας ἐνίκησεν ἐν Χαίρωνείᾳ, ἢ ὅτι ὁ ἄργυρος εἶναι βαρύτερος τοῦ χρυσοῦ. Ἡ μετάδοσις τοῦ εἶδους τούτου τῶν γνώσεων συνήθως καὶ κατ' ἀκριβοῦς ἡμετέρας καλεῖται πληροφορορία, ἣν λαμβάνομεν διὰ τῆς μαρτυρίας ἢ τῆς παρατηρήσεως.

Τὸ δὲ ἄλλο εἶδος τῶν ἀνακαλύψεων εἶναι πάντη διαφόρου φύσεως. Ὅ,τι δύναται νὰ ἐξαχθῇ διὰ τοῦ συλλογισμοῦ, ἐπομένως δὲ ἐμπεριέχεται εἰς ἄλλο τι προηγουμένως γνωστόν, τὸ παραδεχόμεθα βασιζόμενοι ἐπὶ τούτου τοῦ λόγου, καὶ ὄχι ἐπὶ τῆς μαρτυρίας ἢ τῆς παρατηρήσεως. Οὕτω π. χ. εἰς μακρὰν τινα Σειρὰν ἀποδείξεων ὁ Μαθηματικὸς μᾶς χειραγωγεῖ μόνον νὰ κάμνωμεν χρῆσιν τῶν ἰδίων μας γνώσεων, ὑποδεικνύων ἡμῖν ὅσα προηγουμένως εἴχομεν παραδεχθῆναι. Ἐντεῦθεν δ' ἴσως ἔλαβεν ἀρχὴν καὶ ἡ Πλατωνικὴ θεωρία τῶν ἀνακνήσεων.

Ἡ μετάδοσις λοιπὸν τοιούτων γνώσεων ἐμπεριεχομένων εἰς ἄλλας προηγουμένας καλεῖται κυριώτερον διδασκαλία. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κοινὴ χρῆσις ἐπιβεβαιωτὴ τὴν διάκρισιν ταύτην, διότι συνήθως λέγομεν ὅτι ὁ μὲν ἱστορικὸς μᾶς πληροφορεῖ περὶ τῶν προγενεστέρων ἐποχῶν, ὁ δὲ Μαθηματικὸς ἢ ὁ ἠθικολόγος μᾶς διδάσκουσι τὰς ἀρχὰς τῆς ἐπιστήμης των. Εἰς τὰ καθαρὰ Μαθηματικὰ π. χ. καὶ εἰς πολλὰς τῆς ἠθικῆς προτάσεις οὐδεμίαν ἀλήθειαν δίδεται μὴ ἐμπεριεχομένη εἰς τὰς πρώτας ἀρχὰς, τοὺς ὁρισμοὺς καὶ τὰ ἀξιώματα οὐδὲν γεγονὸς ἔχομεν ἀνάγκη νὰ ἐξακριβώσωμεν, οὐδεμίαν ἐπαγωγὴν νὰ κάμωμεν τὸ πᾶν σχεδὸν συνίσταται εἰς τὴν συλλογιστικὴν ἐνέργειαν. Ἀπεναντίας δὲ εἰς τὴν Γεωλογίαν ἀπαιτεῖται ἡ ὅσον ἐνεστὶν ἐκτενεστέρα πληροφορορία· καὶ μόνον ὅτι ἀνευ ὑγιούς συλλογι-

σμοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ ὠφεληθῶμεν τῆς ἀποκτηθείσης γνώσεως, εἶναι ὁμως κατάδηλον πόσον ἀναγκαία καθίσταται ἡ ἀκριβὴς καὶ εὐρεῖα τῶν γεγονότων παρατηρήσεις. Ὅθεν ταύτας μὲν ὀνομάζει ὁ Συγγραφεὺς φυσικὰς ἀνακαλύψεις, τὰς δὲ ἐκ τῶν καθαρῶν ἐννοιῶν ἐξαγομένας Λογικὰς. Ἡ διάκρισις ὁμως αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ εἰ μὴ μόνον ὡς σχετικὴ· διότι πολλαὶ ἀλήθειαι ἀνήκουσιν εἰς τὴν δευτέραν τάξιν ὡς πρὸς τὸν ἐπιστήμονα τῶν γεγονότων, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν ἀγροῦντα αὐτά, εἶναι νέαι ἀλήθειαι τῆς πρώτης τάξεως. Εἰς μὲν τὸν φιλόσοφον, ὅστις φθάνει εἰς τινὰ ἀνακάλυψιν συλλογιζόμενος ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ παρατηρήσεων καὶ ἐξ ἐγνωσμένων ἀρχῶν, ἡ ἀνακάλυψις εἶναι λογικὴ· εἰς δὲ τοὺς πολλοὺς τοὺς ἀπείρους ἴσως ἀπάντων τῶν γεγονότων εἶναι φυσικὴ.

Οὐχ ἦττον δὲ ἀξιοσημείωτα εἶναι καὶ τὰ ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ ἀναφερόμενα περὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ ἀποδείξεως, αἵτινες δὲν εἶναι δύο διάφοροι ἐργασίαι, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ θεωρουμένη ὑπὸ δύο διαφόρους ἐπιφύσεις, αἵτινες δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ δύο τρόποι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐργασίας τοῦ συλλογιζέσθαι. Ὁ ἐξάγων ἀποδεικνύει καὶ ὁ ἀποδεικνύων ἐξάγει· ἀλλὰ τὸ μὲν ἐξάγειν μεταστρέφει τὸν νοῦν ἐκ τῶν ἐκτεθέντων εἰς τὸ συμπέρασμα· τὸ δὲ ἀποδεικνύειν μεταστρέφει αὐτὸν ἐκ τοῦ συμπέρασματος εἰς τὰ τεθέντα. Ὅθεν καὶ τὰ ἐκ τῶν ῥημάτων τούτων παραγόμενα Οὐσιαστικά, ἐξαγωγή καὶ ἀπόδειξις εἶναι συνήθως ἐν χρῆσει, ὅπως τὸ μὲν σημαίνει τὸ συμπέρασμα (ἦτοι τὴν ἐξαχθείσαν πρότασιν), τὸ δὲ τὰ τεθέντα. Ὅθεν λέγομεν Πῶς ἀποδεικνύεις τοῦτο; καὶ τί ἐξάγεις ἐκ τούτου; Εἰς μὲν τὴν πρώτην περίστασιν μᾶς δίδεται τὸ συμπέρασμα (ἦτοι προτίθεται ὡς Ζήτημα) καὶ ζητοῦμεν λόγους· εἰς δὲ τὴν δευτέραν μᾶς δίδονται τὰ τεθέντα καὶ ζητοῦμεν τὸ συμπέρασμα. Ἐκατέρω τῶν δύο τούτων περιστάσεων εἶναι ὁρισμὸς τοῦ συλλογιζέσθαι.

Ὅθεν τοῦ μὲν Φιλοσόφου ἔργον εἶναι τὸ ἐξάγειν, τοῦ δὲ δικηγόρου τὸ ἀποδεικνύειν. Ὁ μὲν ἐκ τινος μεγάλης πληθῆος γνωστῶν καὶ παραδεδομένων ἀληθειῶν ζητεῖ νὰ ἐκφέρῃ εἰς φῶς ἀξιόλογον τινὰ ἀλήθειαν μέχρι τοῦδε ἀπαρτήρητον· ὁ δὲ ἔχει νὰ ὑποστηρίξῃ ὅσον ἐνεστὶ τινὰ πρότασιν. Ἐργον τούτου λοιπὸν εἶναι τὸ νὰ εὐρίσκῃ μέσους ὄρους (αὕτη δὲ εἶναι ἡ ὑπὸ τοῦ Κικέρωνος καλουμένη εὐρεσις).

Ἄλλ' αἱ δύο αὗται ἐργασίαι, ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἡ ῥητορικὴ, ἐκπηγάζουσιν ἐκ πάντη διαφόρων ἐξεων τοῦ πνεύματος, ἐπομένως δὲ ἀπαιτοῦσι διάφορον τρόπον ἀγωγῆς καὶ ἐξασκήσεως. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι τὸ ἔργον τοῦ δικηγόρου καὶ τὸ τοῦ δικαστοῦ ἀντίκεινται ὡς πρὸς ταύτην τὴν ἐποψίν· διότι ὁ μὲν ὀφείλει νὰ εὐρίσκῃ λόγους πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποθέσεως τοῦ πελάτου του, ὁ δὲ νὰ ἐξάγῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἐντεῦθεν προέρχεται ὅτι οἱ τὰ μάλιστα εὐδοκίμουντες εἰς τὸ πρῶτον στάδιον ἐνίοτε ἐξελέγχονται ἀνίκανοι εἰς τὸ δεύτερον καὶ τοι ἀσχο-

λούμενοι περὶ τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον. Ὁ συνήγορος ἢ ὁ συζητητής, καὶ καθόλου ὁ ῥητορικὸς, ὅστις εἰς τὴν σφαιρὰν του εἶναι εἰς ἄκρον ἐμπειρος, ἐνδέχεται νὰ ἦναι ἀνεπιτήδειος εἰς φιλοσοφικὴν ἐρευναν· ἀπεναντίας δὲ ὁ ἐπιτηδείωτερος φιλόσοφος δύναται νὰ ἦναι ψυχρὸς εἰς τὴν συζήτησιν, μάλιστα δὲ ἐνῶ οἱ λόγοι, οἵτινες τὸν ἔφεραν εἰς τὸ συμπέρασμα καὶ ἔχουσι δι' αὐτὸν μεγάλην βαρύτητα, δὲν εἶναι ἴσως οἱ ἰσχυρότεροι καὶ εἰς τὴν ἀμφισβήτησιν.

Τὸ συνήθεστορον ὁμως λάθος εἶναι νὰ λησμονῇ ὁ Φιλόσοφος ἢ ὁ Θεολόγος τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἔργον καὶ ἀναρμόστως ν' ἀναδέχεται τὸ τοῦ δικηγόρου.

Εἶναι βέβαια πολὺ ὠφέλιμον νὰ προσέχη τις εἰς τὴν διάκρισιν τῶν δύο τούτων κλάδων, περὶ ἑκατέρου τῶν ὁποίων δύναται μὲν νὰ τεθῶσι κανόνες χρήσιμοι, δὲν πρέπει ὁμως νὰ συγχέωνται.

Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις ἐν τῷ τετάρτῳ κεφαλαίῳ καὶ τῷ πέμπτῳ τῷ τελευταίῳ, ὅπερ ἐπιγραφόμενον περὶ πραγματισμοῦ δὲν εἶναι ἄλλο τι εἰμὴ συνέχεια ἢ ἀνάπτυξις καὶ ἐφαρμογὴ τοῦ τετάρτου, ὁ Συγγραφεὺς ζητεῖ ν' ἀνιχνεύσῃ τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν λεκτικῶν καὶ πραγματικῶν ζητημάτων· διότι εἶναι ἀνάγκη, λέγει, νὰ προσέχη τις εἰς τὴν διάκρισιν ταύτην, ἵνα μὴ ὑποπίπτῃ εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ νὰ στιγματίζῃ ὡς ἀπλὴν λογομαχίαν ὅ,τι πραγματικῶς δὲν εἶναι τοιοῦτον, ἢ ἀπεναντίας νὰ ἐκλαμβάνῃ λέξεις ὡς πράγματα. Τὰ λεκτικὰ καὶ πραγματικὰ ζητήματα διαφέρουσι κατὰ τοῦτο, ὅτι τὰ μὲν στρέφονται περὶ τὴν τῶν ὄρων σημασίαν καὶ ἔκτασιν, τὰ δὲ περὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν σημαίνονμενα πράγματα. Ὅθεν ἐάν μὲν οἱ ἀμφισβητοῦντες δὲν διαφωνῶσιν ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα, τὸ ζήτημα εἶναι λεκτικόν, καθὼ ἐξαρτώμενον ἐκ τῆς διαφόρου σημασίας καθ' ἣν ἑκάτερος μεταχειρίζεται τοὺς ὄρους· ἐάν δὲ ἀπεναντίας μεταχειρίζωνται μὲν τοὺς ὄρους κατὰ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν, διαφωνῶσιν ὁμως ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἑτέρου, τότε τὸ ζήτημα λέγεται πραγματικόν· διότι διαφωνοῦσιν ὡς πρὸς τὴν ὁποίαν ἔχουσι γνώμην περὶ τοῦ προκειμένου πράγματος.

Ἵποθετίσθω π. χ. ὅτι δύο τινὲς ἀμφισβητοῦσιν ἂν ὁ Αὐγουστος ἦτον ἄξιος νὰ ὀνομάζεται μέγας ἀνὴρ. Ἄν ὁ μὲν ἐξ αὐτῶν περιελάμβανεν ὑπὸ τὴν λέξιν μέγας, ἀριλοκερδῆ πατριωτισμὸν καὶ ἕνεκα τούτου τοῦ λόγου ἀπέκλειε τὸν Αὐγουστον τῆς τάξεως, καθὼ στερούμενον τῆς ποιότητος ταύτης, ὁ δὲ δὲν ἀνεγνώριζε μὲν εἰς αὐτὸν ταύτην τὴν ποιότητα, ἐμπεριελάμβανεν ὁμως ὑπὸ τὴν λέξιν μέγας μόνον μεγάλα διανοητικὰ πλεονεκτήματα, χαρακτηριστικὰ ἐνέργειαν καὶ λαμπρὰ κατορθώματα, ἐπεταί ὅτι οἱ ἀμφισβητοῦντες δὲν διαφωνοῦσιν εἰμὴ ὡς πρὸς τὴν χρῆσιν τῆς λέξεως, καὶ ὅτι τὸ ζήτημα εἶναι λεκτικόν.

Ἐάν ὁμως ὁ μὲν ἐξ αὐτῶν ἀνεγνώριζεν εἰς τὸν Αὐγουστον τὴν ιδιότητα τοῦ πατριωτισμοῦ, ὁ δὲ τοῦ τὴν ἀρνεῖτο, ἀμφοτέρω ἐμπεριλαμβάνοντες ὑπὸ τὴν λέξιν μέγας τὴν ἔννοιαν ταύτην, τότε τὸ ζήτημα εἶναι πραγματικόν.

Περαιών ὁ Συγγραφεὺς τὴν σπουδαίαν ταύτην πραγματείαν, ἣτις παρέχει εἰς τὸ πνεῦμα ἡγία τροφήν καὶ ἰκανὴν ὕλην περὶ τὸ μελετᾶν αὐτὸ ἐκυτὸ καὶ σκέπτεσθαι, ἐπισυνάπτει εἰς τὸ τέλος καὶ παράρτημα περιέχον πίνακα λέξεων ἀμφιβόλων, οἷαι εἰσι π. χ. ἀδιαφορία, ἀδύνατος, ἀλήθεια, ἀγακαῖον, ἀξία, βέβαιον, ἐκκλησία, ἐκλογή, ἐν, ἐνδεχόμενον, κεφάλαιον, πείρα, τάσις, ταῦτόν, κ.λ. Ἐκθέτων δὲ τὴν διπορομένην σημασίαν τῶν λέξεων τούτων, σκοπὸν προτίθεται ὅπως καταδείξῃ ὡς ἐν δοκιμῇ ὅτι αἱ λέξεις, ὧν τὸ ἀμφίβολον συχνάκις παραβλέπεται ἐπιφέρων τὴν μεγαλύτεραν ἀταξίαν καὶ σύγχυσιν, εἶναι αἱ κοινότεραι καὶ συνηθέστεραι, εἶναι ἐκείναι, τῶν ὁποίων τὸ σημαντικόν οἱ πλείστοι δοξάζουσιν ὅτι οὐδεμίαν ἐπιδέχεται ἀμφιβολίαν, ἐνῶ αὐταὶ μάλιστα ὑπόκεινται εἰς κίνδυνον διότι αἱ συνήθειαι καὶ τετριμμένα λέξεις εὐκολώτατα ὀλισθαίνουν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην σημασίαν, χωρὶς κἂν νὰ παρέχωσι τὴν ἐλαχίστην ὑπόνοιαν ὅτι εἶναι ἀμφίβολοι.

Οὕτω ὁ ὅρος π. χ. τὸ αὐτὸ ἦ, κοινότερον, τὸ ἴδιον ἐκλαμβάνεται συνήθως κατὰ τινα ἔννοιαν πάντη διάφορον τῆς ἀρχικῆς του ἐφαρμοζομένης εἰς ἕν μόνον ἀντικείμενον καὶ τοσοῦτον ἀπλῆς καὶ καθαρᾶς οὐσίας, ὥστε εἰς μάτην ἤθελε πειραθῆν τις τὴν ἐξηγήσει δι' ἄλλης τινὸς ἀπλουστεράς καὶ σφαιτέραις κατὰ τὴν δευτερεύουσαν αὐτῆς ἔννοιαν, σημαίνει ἄκραν καὶ πλήρη ὁμοιότητα. Ὅταν διάφορα ἀντικείμενα ἀδιακρίτως ὁμοιάζωσι, λέγομεν ὅτι εἶναι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως, καθὼς λ. χ. λέγοντες ἢ οἰκία αὐτῆ ἐκτίσθη ἐκ τῶν αὐτῶν λίθων ὡς ἐκείνη, ἐννοοῦμεν μόνον ὅτι οἱ λίθοι δὲν διακρίνονται ὡς πρὸς τὰς ποιότητάς των· ἀλλ' ὅχι ὅτι καταστραφείσης τῆς μιᾶς οἰκοδομῆς ἐκτίσθη ἢ ἄλλη ἐκ τοῦ ὑλικοῦ ἐκείνης. Ἐνῶ ἡ ταυτότης, κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς σημασίαν, οὐδὲ κἂν περιέχει ἀναγκαιῶς ὁμοιότητα· διότι λέγοντες περὶ τινος ἀνθρώπου ὅτι πρὸ τινος χρόνου ἐπέθετο μεγάλην ἀλλοίωσιν, ἐννοοῦμεν ὅτι εἶναι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος καὶ τοι διάφορος κατὰ τινος ποιότητος· ἄλλως δὲν ἦτον αὐτός.

Οὐδὲν ἄλλο τι ἴσως συνέτεινε μᾶλλον εἰς τὴν ἀπάτην τοῦ πραγματισμοῦ ἢ ἡ ἀπροσεξίς ὡς πρὸς ταύτην τὴν ἀμφιβολίαν. Ὅταν διάφορα ὑποκείμενα ἔχωσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γνώμην, ἢ ἰδέαν, πολλοὶ παραβλέποντες τὴν ἀληθῆ ἐκθεσιν τοῦ πράγματος, ὅτι δηλ. αὐτὰ διαφοοῦνται ὁμοίως, ζητοῦσι κατὰ τι μᾶλλον σκοτεινὸν καὶ μυστηριώδες, φανταζόμενοι ὅτι μέλλει νὰ ἦναι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, κατὰ τὴν πρώτην ἔννοιαν, ὅπερ, καὶ τοι μὴ ἀτομικὸν εἶναι ἐνταυτῷ παρὸν εἰς τὸν νοῦν ἐκάστου τῶν ὑποκειμένων τούτων. Ἐντεῦθεν ἄρα εὐκόλως ἀνεφύη ἡ Πλατωνικὴ θεωρία τῶν ἰδεῶν, ἐκάστη τῶν ὁποίων εἶναι πραγματικόν τι, αἰδίων ἀντικείμενον, ὑπάρχον ὁλόκληρον καὶ πλήρες εἰς ἕκαστον τῶν ἀτομικῶν ἀντικειμένων ἅτινα κελοῦνται διὰ τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος. Ἐντεῦθεν πρῶτον εἰς τὴν Ποιητικὴν Μυθολογίαν, καὶ ἔπειτα ἴσως εἰς τὴν

δημιώδη πίστιν, ἢ Τύχην, ἢ Ἐλευθερίαν, ἢ Φρόνησιν ἐπροσωποποιήθησαν, ἀπεθεώθησαν καὶ δι' ἀγαλμάτων ἀπεικονίσθησαν. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ σημερινοὶ Ἴνδοὶ παρατηροῦντες τὰ ὅμοια συμπτώματα τὰ χαρακτηρισζόμενα διὰ τοῦ ὀνόματος εὐλογίαν, καὶ τὴν διὰ προσψεύσεως μετάδοσιν τῆς νόσου, πιστεύουσιν ὅτι ἡ εὐλογία εἶναι θεὰ ἐνσχυρομένη εἰς ἕκαστον πάσχοντα.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο ἀρκεῖ ὅπως καταδείξῃ καὶ τὴν ἀμφίβολον τῆς γλώσσης χρῆσιν, καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ ἀφαιρεῖν τοικύτως ἀμφιβολίας.

Ἄλλ' ὁ Συγγραφεὺς, ὅστις καὶ αὐτὸς ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ παρόντος πονήματος διαβεβαίωσεν ὅτι ἡ Λογικὴ στρέφεται ὁλοσχερῶς περὶ τὴν γλῶσσαν, ὥφρισε νὰ μὴ περιορισθῇ εἰς μόνην τὴν ἐρευνην τῶν ἀμφιβόλων λέξεων, ἀλλ' ἐξετάζων τὸ περὶ γλώσσης ζήτημα ὑπὸ τὴν καθολικὴν αὐτοῦ ἔποψιν καὶ πραγματευόμενος τὸ θεματικόν τοῦτο ὄργανον τῶν διανοητικῶν ἐργασιῶν μετὰ τῆς συνήθους αὐτῷ ὀξυνοίας καὶ ἐπιτηδειότητος, νὰ διεξέλθῃ ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς φύσεως τῆς γλώσσης καὶ περὶ τῆς σημαντικῆς ἐπιβόλαις ἢν ἐξασκεῖ ἐπὶ τῆς μορφώσεως τῶν ἔννοιῶν καὶ ὡς ἐκ τούτων ἐπὶ τῆς κρίσεως καὶ τοῦ συλλογισμοῦ, οὐχ ἦττον δὲ ἢ καὶ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ προσδιορίζειν τὴν σημασίαν τῶν γενικῶν ὄρων, ἐξ οὗ ἀναγκαιῶς παρέπεται τὸ ὀρθὸς διανοεῖσθαι καὶ σκέπτεσθαι.

Ἐντεῦθεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς περαινοῦντες τὴν ἐκθεσιν ταύτην λαμβάνομεν ἀπορρήν ὅπως ὑπομνήσωμεν τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν λογίους, ὅτι ἡ μετὰ ζήλου καὶ σπουδαιότητος καλλιέργεια τοῦ κλάδου τούτου τῶν φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν ἐκτελουμένη εὐστόχως κατὰ τὴν ὑπαγόρευσιν καὶ τὰς ἀνάγκας τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς, οὐχ ἴδιον εἰς τὴν διανοίαν περιποιεῖται ἰσχυροποιήσιν, καταρτισμὸν καὶ ὀξύτητα περὶ τὴν τοῦ ἀληθοῦς ἐκζητήσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διαμορφουμένην ἡμῶν γλῶσσαν ἐγγυᾶται ἀσφαλῆ καὶ βέβαιον πρῶτον διὰ τοῦ ἀκριβοῦς καὶ σταθεροῦ προσδιορισμοῦ τῶν λέξεων, διὰ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τῶν μεταβολῶν εἰς τὰς σημασίας των, διὰ τῆς λεπτῆς διακρίσεως τῶν συνωνύμων, ἐξερτωμένης ἐκ τῆς μᾶλλον ἢ ἦττον καθαρᾶς διακρίσεως τῆς τῶν ἰδεῶν σχέσεως, διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς δημιουργικῆς σαφῶν καὶ προσδιορισμένων ὄρων χρησιμευόντων ὡς συμβόλων εἰς παράστασιν νέου συνδυασμοῦ ἰδεῶν, νέων ἀνακαλύψεων, καθόλου δὲ εἰπεῖν διὰ τῆς ἐπεξεργασίας καὶ ἐξελίξεως ἀπασῶν ἐκείνων τῶν γλωσσικῶν ιδιοτήτων καὶ χαρακτηριστῶν, ὅτινες συμπεριλαμβανόμενοι ὑπὸ μίαν κοινὴν προσηγορίαν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι τὸ Λογικὸν τῆς γλώσσης στοιχεῖον. (1)

Κεραλληνία, τῇ 20 Φεβρουαρίου 1858.

Θ. ΚΑΡΟΥΣΟΣ.

(1) Ἰδὲ Φυλλάδιον Πανδώρας 167. σελ. 534.

ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ
ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ.

—000—
(Συνέχεια, ἴδε φυλλάδ. 212.)

Ἴδου δὲ ὕψος πολὺ διαφορετικώτερον τούτου λέγω δὲ τὴν ἐκ τῆς φῶδης συγκίνησιν ἐν τῇ ὑψίστῃ παραφορᾷ τῆς αἴτι ἐγένετό σοι, ὅτι νῦν ἀνέβητε πάντες ἢ εἰς δώματα μάταια; ἐναπλήσθη ἡ πόλις βοῶντων, ἢ οἱ τραυματῆται σου οὐ τραυματῆται ἐν μαχαίραις, ἢ οὐδὲ οἱ νεκροὶ σου νεκροὶ πολέμων. Ἴδου δὲ ἢ Κύριος Σαβαώθ ἐκβάλλει καὶ ἐκτρέψει ἄνδρα καὶ ἢ ἀφελεί τὴν στολὴν σου καὶ τὸν στέφανόν σου τὸν ἢ ἐνδοξόν, καὶ ῥίψει σε εἰς χώραν μεγάλην καὶ ἀμέτρητον καὶ ἐκεῖ ἀποθάνῃ· καὶ θήσει τὸ ἄρμα ἢ σου τὸ καλὸν εἰς ἀτιμίαν, καὶ τὸν οἶκόν σου ἀρῶ χοντός σου εἰς καταπάτημα (α). — Διὰ τὴν ἀναβαίνειτε οὕτω βιαίως εἰς τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν σας; Πόλις πλήρης θορύβου, πόλις πλήρης ὄχλου, πόλις θριαμβεύουσα! τὰ τέκνα σου ἐφρονέθησαν ἀλλ' ὄχι ἐν στόματι μαχαίρας, οὔτε νεκροὶ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐπεσαν. Ὁ Κύριος θέλει περιτριγυρίσει τὸ μέτωπόν σου μετὰ τὸν στέφανόν των δυστυχιῶν· θέλει σὲ ῥίψει εἰς χώραν ἐκτεταμένην καὶ πλήρη θλίψεως, καὶ ἐκεῖ θέλεις ἀποθάνει ἀδοξῆς. Ἴδου ποῦ θέλει καταντήσει τὸ ἄρμα τῆς δόξης σου!

Εἰς ποῖον ἀγνωστον κόσμον σὲ ῥίπτει ἐν ἀκαρεῖ ὁ Θεὸς πνευστος προφήτης, καὶ ποῦ σὲ φέρει! Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ὁμιλεῖ καὶ πρὸς τὸν ὅποιον ἀπευθύνεται ὁ λόγος; ἢ συγκίνησις διαδέχεται τὴν συγκίνησιν, καὶ ἕκαστος στίχος σὲ ἐκπλήττει ἕνεκα τοῦ στίχου ὅστις προηγῆθη. Ἡ πόλις δὲν εἶναι πλέον τὸ σύνολον τῶν οἰκοδομημάτων, ἀλλ' εἶναι μία γυνή, ἢ μᾶλλον μυστηριώδης τι πρόσωπον, διότι δὲν δηλοῦται τὸ γένος του· ἀναβαίνει ἐπὶ τῆς στέγης τῶν οἰκιῶν διὰ νὰ θρηνήσῃ ὁ προφήτης, συμμεριζόμενος τὴν ταραχὴν του, τῇ λέγει πληθυντικῶς ὅτι νῦν ἀνέβητε, καὶ προσθέτει τὸ πάντες περικλητικόν καὶ ῥίψει σε εἰς χώραν ἀμέτρητον. . . καὶ θήσει τὸ ἄρμα σου τὸ καλὸν εἰς ἀτιμίαν. . . Ἴδου συνάφεια λέξεων καὶ ποιήσις λίαν παράδοξοι!

Ὁ Ὅμηρος ἔχει ἀπείρους τρόπους ἐξήχους διὰ νὰ περιγράψῃ τὸν βίαιον θάνατον· ἀλλ' ἡ Γραφή τοὺς υπερβαίνει ὅλους διὰ μόνης τῆς φράσεως ταύτης· α τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ γένους τῆς θέλει καταράγει τὴν ὠραιότητά της, φράσις ἀπαντωμένη μόνον εἰς τὴν Γραφὴν ἀντὶ τοῦ «ὁ τρομερότερος θάνατος.» Δὲν εἶναι γνωστὸν πόθεν ἤρυσθη τὴν ἔκφρασιν ταύτην τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· ἢ πρὸς τὸ τοιοῦτον ὑψηλὸν καὶ ἔξοχον ἄγρουσα ὕδός εἶναι ἀγνωστος. Ἐπίσης ἡ Γραφή ἀποκαλεῖ τὸν θάνατον «ὁ ἄρμων τοῦ τρόμου», καὶ κατὰ ταῦτα

ὁμιλοῦσα περὶ τοῦ κακοῦ ἀνθρώπου, λέγει· ἐν γαστρὶ δὲ λήφεται ὀδύνας. . . ἢ δὲ κοιλία αὐτοῦ ὀποιεῖ δόλον. Ὅταν ὁ αὐτὸς ἴδῃ θέλη νὰ ἀνυψώσῃ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, κραυγάζει· α γυμνὸς ὁ Ἄδης ἐνώπιον αὐτοῦ. . . δεσμεύων ὕδωρ ἢ ἐν νεφέλαις αὐτοῦ. . . καθιστάνων βασιλεῖς ἐπὶ ἢ θρόνους καὶ περιέδησε ζῶνῃ ὀσφύς αὐτῶν. ἢ

Ὁ μάντις Θεοκλυμένης, εἰς τὸ συμπόσιον τῶν ἐραστῶν τῆς Πηνελόπης, προσβαλλόμενος τὰς αἰσθήσεις ἀπὸ ἀπαισίουσ οἰωνοῦς, οἵτινες φαίνονται ἐπαπειλοῦντες αὐτούς, κρᾶζει·

« Ἄ δειλοί, τί κακὸν τόδε πάσχετε; καὶ τί μὲν ὤμαιον οὐρανοῦ ἐξαπέλωσε, κακὴ δ' ἐπιπέδωρεν ἀγλός.»

« Ὡ δυστυχεῖς! τί κακὸν εἶνε αὐτὸ τὸ ὅποιον βλέπω εἰς ὑμᾶς; ὅποιον σκότος φαίνεται περιεχυμένον ἐπάνω εἰς τὰς κεφαλὰς, ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ εἰς τὰ κλονούμενα γόνατά σας! Ἐρυγμὸς (μουγγρισμὸς) ὄξυς ἀκούεται ἐξερχόμενος τοῦ στόματός σας, καὶ αἱ παρειὰί σας καταπλημμυροῦσιν ἀπὸ φλογερὰ δάκρυα· οἱ τοῖχοι, τὸ φάτωμα καὶ ὅλη ἡ οἰκία εἶνε βαντισμένη ὀλοτρόγυρα ἀπὸ αἵμα, καὶ ἡ αἴθουσα αὐτὴ καὶ τὸ προαύλιον ὅλον εἶνε πλήρες ἀπὸ σκιᾶς αἵτινες καταβαίνουσιν εἰς τὸν ἄδην διὰ μέσου τοῦ σκότους· ὁ ἥλιος ἐχάθη ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀνέτειλεν ἡ νύξ τοῦ σκότους! »

Ὅσον φοβερὸν καὶ ἄν εἶνε τὸ ἔξοχον τοῦτο, ὑποχωρεῖ ὅμως εἰς τὴν ὄρασιν τῆς βίβλου τοῦ Ἰωβ· « Φόβω δὲ καὶ ἤχῳ νυκτερινῆ ἐπιπίπτων φόβος ἐπ' ἀνθρώπους, φρίκη μοι συνήντησε καὶ τρόμος, καὶ μὲγάλως μου τὰ ὀστά διέσεισε, καὶ πνεῦμα ἐπὶ πρόσωπόν μου ἐπῆλθεν, ἐφριξαν δὲ μὲν τρίχες καὶ σάρκες· — ἀνέστην καὶ οὐκ ἐπέγνων, εἶδον καὶ οὐκ ἦν μορφή πρὸ ὀφθαλμῶν μου, ἀλλ' ἡ αὐρὴν καὶ φωνὴν ἤκουον. » — Εἰς τὴν φρίκην νυκτερινῆς ὄρασεως, ὅταν ὁ ὕπνος ἀποκοιμίζῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν βαθύτερόν του κευθμῶνα, κατεκυριεύθη ἀπὸ φόβου καὶ τρόμου, καὶ ἡ φρίκη διεπέρασεν ἕως καὶ αὐτὰ τὰ ὀστά μου· πνεῦμά τι ἐπέρασεν ἐμπροσθέν μου, καὶ αἱ τρίχες τῆς σαρκὸς μου ὠρθώθησαν ἀπὸ τὴν ἐκπληξίν μου! Εἶδον πρᾶγμα τι τοῦ ὁποίου δὲν ἠμποροῦν νὰ διακρίνω τὸ πρόσωπον· μοι ἐφάνετο ὡς φάντασμα ἀποπέμπον λεπτὴν φωνὴν ὡς σύριγμα ἀνέμου!

Ἐπάρχουσιν ἐνταῦθα ὀλιγώτερα αἵματα καὶ σκότη καὶ σκία παρὰ εἰς τὸν Ὅμηρον· ἀλλ' ἐν τούτοις τὸ ἄμορφον τοῦτο πνεῦμα καὶ ἡ λεπτή ἐκείνη ὡς αἴρα φωνὴ εἶναι τῶντι πολὺ τρομερότερον.

Ὡς πρὸς τὸ ἔξοχον τὸ ὅποιον προέρχεται ἀπὸ τὴν παράθεσιν μεγάλης τινὸς ἰδέας καὶ μικρᾶς εἰκόνης, θέλομεν ἰδεῖ λαμπρὸν παράδειγμα μεταβαίνοντες εὐθύς εἰς τὸ περὶ συγκρίσεων.

Ὅταν ὁ αἰετὸς τοῦ Ἰλίου θέλῃ νὰ ζωγραφίσῃ νεανίαν καταβαλλόμενον ἀπὸ τὴν λόγγην τοῦ Μεγελάου, τὸν παρομοιάζει μετὰ ἐλαῖαν κεκαλυμμένην ἀπὸ ἀνθη, φυτευμένην ἐντό; σκιεροῦ τινος κήπου μακρὰν τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὀρά-

(2) Ἰδὲ, κερ. 16.

σου καὶ τοῦ ζεφύρου· ἐπελθὼν δὲ αἴφνης καὶ λαίλαψ βιαία τὴν ἀποσπᾶ ριζήδων καὶ τὴν ἀνατρέπει, καὶ αὐτὴ πίπτει παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ ῥύακος τοῦ ὁποῖου τὰ διαυγῆ ὕδατα περὶ τὸν ἄλλοτε τὴν δρόσον καὶ τὸν χυμὸν εἰς τὰς ρίζας τῆς. Ἰδοὺ μέρος τῆς Ὀμηρικῆς συγκρίσεως μετὰ τὰς θελκτικὰς τῆς λεπτομερείας.

..... ἔρνος ἐριθυλὲς ἐλαίαις κελόν, πλεῖστον τὸ δὲ τε πνοιαὶ δονέουσιν παντοίων ἀνέμων, καὶ τε βρῆαι ἀνθεὶ λευκῆ.

Νομίζει τις ὅτι ἀκούει τῶν πνοῶν τῶν ἀνέμων ἐπὶ τοῦ κορμοῦ τῆς μικρῆς ἐλαίας.

Ἡ Ἰερά Γραφή δι' ὅλα αὐτὰ δὲν ἔχει εἰμὴ μίαν μόνον εἰκόνα· ὁ ἀσεβὴς, λέγει, θέλει ξηρανθῆ ὡς ἀρτίβλαστὴς ἀμπέλος, ὡς ἡ ἐλαία ἣτις ῥίπτει τὸ ἄνθος τῆς· α' τρυγηθεὶ δὲ ὡς ὄμραξ πρὸ ὄρας, ἐκπέσει δὲ ὡς ἄνθος ἐλαίας· Ἡ γῆ, κράζει ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας, θέλει κλονηθῆ ὡς ἀνθρώπος μέθυτος, καὶ θέλει παραφερθῆ ὡς σκηνὴ μόνον δι' ὀλίγας ὥρας στηθεῖσα· α' ἐκλινεν ὡς ὁ μεθύων καὶ κραιπαλῶν, καὶ σεισθήσεται ὡς ὄπωροφυλάκιον ἡ γῆ.

Ἰδοὺ ὕψος ἀντίθετον· εἰς τὴν φράσιν καὶ σεισθήσεται τὸ πνεῦμα μένει ἐκκρεμὲς καὶ προσδοκᾷ μεγάλην τινὰ σύγκρισιν, ὅταν ὁ προφήτης προσθέτῃ ὡς ὄπωροφυλάκιον. Βλέπομεν λοιπὸν τὴν γῆν ἣτις μᾶς φαίνεται τὸσον εὐρύχωρος, ἀναπτυσσομένη ἐπὶ τοῦ ἀέρος ὡς μικρὰν σκηνήν, καὶ ἔπειτα παραπαρομένη μεθ' ὀρμῆς ἀπὸ τὴν παντοδύναμον ἐκείνην χεῖρα ἣτις ἐνέτεινεν αὐτὴν ὡσεὶ δέβρον, καὶ διὰ τὴν ὁποῖαν ἡ σειρὰ τῶν αἰώνων μόλις εἶνε ὡς νύξ ταχέως παρερχομένη.

Τὸ δευτέρον εἶδος τῆς συγκρίσεως, τὸ ὁποῖον ἀπεδώκαμεν εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, τοῦτέστιν ἡ ἐκτεταμένη σύγκρισις, ἀπαντᾶται ἐπίσης εἰς τὸν Ἰώβ. α' Ἰγρὸς γὰρ ἐστὶν ὑπὸ ἡλίου· καὶ ἐκ σαπρίας αὐτοῦ ὁ ῥάδαμος αὐτοῦ ἐξελεύσεται· ἐπὶ συναγωγῆν λίθων κοιμᾶται, ἐν δὲ μέσῳ χαλίκων ζήσεται· ἐὰν καταπίῃ, ὁ τόπος ψεύσεται αὐτόν, οὐχ ἐώρηκας τοιαῦτα. — Ὁ δὲ Ἰγρὸς τὸν ἀσεβὴ διαπερασμένον ἀπὸ τὴν ὑγρασίαν πρὶν ἀκόμη ἀνατεῖλῃ ὁ ἥλιος, καὶ τὰ βλαστάρια τοῦ κήπου του σαπισμένα· ἐνεδρεῖει συνεχῶς εἰς τοὺς σωροὺς πετρῶν, καὶ ἀπὸ σκληρὰ ὡς αὐτὸν χαλίκια σχηματίζει τὴν στρωμνὴν του· ἐὰν τὴν ἀποσπᾶσιν ἀπὸ τὴν θέσιν του, καὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος τόπος του θὰ τὸν ἀρνηθῆ λέγων, δὲν σὲ γνωρίζω.

Πόσον ἡ σύγκρισις αὕτη, ἢ μᾶλλον τὸ σχῆμα τοῦτο τῆς ἐπεκτάσεως, εἶνε ἀξιοθαύμαστος! Τοιοῦτοτρόπως τοὺς κακοὺς ἀπαρνοῦνται καὶ αὐταὶ αἱ ἀκαρποὶ καρδίαι των, καὶ ἡ συναγωγὴ αὐτῆ τῶν λίθων, ἐπὶ τῶν ὁποῖων ἐν τῇ ἐνόχῳ εὐζωίᾳ των ῥίπτουσιν ἀρρόνως τὰς πλεκτάνας των· οἱ χαλίκες οὗτοι, ἀποτελοῦσι περιπλέον καὶ εἶδος τι προσωποποιήσι· σχεδὸν ἀγνώστου εἰς τὸν ποιητὴν τῆς Ἰωνίας.

Ὁ Ἰεζεκιὴλ προλέγων τὴν καταστροφὴν τῆς Τύρου, κράζει· α' ἐν τῷ σπᾶσκι μάχαιραν ἐν μέσῳ

σου σεισθήσονται αἱ νῆσοι, καὶ φοβηθήσονται αἱ νῆες ἀπὸ ἡμέρας πτώσεώς σου. — Τὰ πλοῖα θὰ τρέμωσιν ὅποταν θὰ ἦσαι κυριευμένη ἀπὸ τρόμον, καὶ αἱ νῆσοι θέλουσιν ἐκπλαγῆ ἐν τῷ μέσῳ τῆς θαλάσσης βλέπουσαι ὅτι κάνεις δὲν ἐξέρχεται ἀπὸ τοὺς λιμένας σου. — Ὑπάρχει τρομερότερον τι ἀπὸ τὴν εἰκόνα ταύτην; νομίζει τις ὅτι βλέπει τὴν πόλιν ἐκείνην, ἄλλοτε τὸσον ἐμπορικὴν καὶ τὸσον κατοικήσιμον, ὀρθὴν ἀκόμη μετὰ τοὺς πύργους καὶ τὰ οἰκοδομήματά της, ἐν ᾧ ψυχὴ ζωσα δὲν διέρχεται τὰς ἐρήμους ὁδοὺς της, καὶ κάνεν πλοῖον δὲν διαπλέει τοὺς ἐγκαταλειμμένους λιμένας της.

Μεταβῶμεν εἰς τὰ παραδείγματα τῆς διηγήσεως, ὅπου θέλομεν εὐρεῖ ἠνωμένα τὸ αἶσθημα, τὴν περιγραφὴν, τὴν εἰκόνα, τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν ἀρχαιότητα τῶν ἠθῶν. Τὰ πλέον περιφνηματιάζοντα, καὶ τὰ πλέον δικακεριμένα καὶ ἐξῆχα χωρία τοῦ Ὀμήρου, ἀπαντῶνται σχεδὸν λέξιν πρὸς λέξιν εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, πάντοτε μετὰ ὑπεροχὴν ἀναμφισβήτητον.

Ὁ Ὀδυσσεὺς κἀθηται εἰς συμπόσιον τοῦ βασιλέως Ἀλκινόου, καὶ ὁ Δημοκρίτης ψάλλει τὸν πόλεμον τῆς Τρωάδος καὶ τὰς συμφορὰς τῶν Ἑλλήνων.

Ταῦτ' ἄρ' αἰοῖδ' αἰεὶ περιλυτός· αὐτῆ Ὀδυσσεὺς

..... κατὰ κράτα καλυψάμενος γόασακεν.

Ὁ Ὀδυσσεὺς λαμβάνων εἰς τὰς στιβαρὰς χεῖράς του μίαν ἄκραν τοῦ μεγαλοπρεποῦς πορφυροῦ φορέματός του, τὸ ἔφερε πρὸς τὴν κεφαλὴν του διὰ νὰ καλύψῃ τὸ εὐγενὲς πρόσωπόν του, καὶ οὕτω νὰ κρύψῃ ἀπὸ τοὺς Φαίακας τὰ δάκρυα τὰ ὁποῖα ἔτρεχον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς του· ὅταν ὁ θεῖος αἰοῖδός ἐπαυε τὸ ἄσμα του, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐσφρόγγιζε τὰ δάκρυά του, καὶ λαμβάνων ἀπὸ τὴν τράπεζαν ἐν ποτήριον ἔκαμνε σπονδὰς εἰς τοὺς θεοὺς· ὅποταν δὲ ὁ Δημοδόκος ἤρχιζεν ἐκ νέου τὴν ἐξακολούθησιν τῶν στίχων του, κατὰ παράκλησιν τῶν ἀρίστων ἐκ τῶν Φαίακων, οἵτινες ἦσαν καταγοητευμένοι ἀπὸ τὰ ἄσματά του, ὁ Ὀδυσσεὺς πάλιν καλυπτόμενος ἤρχιζε τοὺς θρήνους του.

Τοιαῦτα εἶνε αἱ φυσικαὶ αὐταὶ ὠραιότητες αἰτινες, ἀπὸ αἰῶνος εἰς αἰῶνα, προσέφερον εἰς τὸν Ὀμηρον τὴν πρώτην θέσιν μετὰ τῶν ἐξοχωτέρων νόων. Δὲν θεωρεῖται ποτὸς ὡς προσβολὴ εἰς τὴν μνήμην του τὸ νὰ νικηθῆ κατὰ τὰς τοιαύτας εἰκόνας μόνον ἀπὸ ἀνθρώπους γράφοντας ὑπὸ τὴν ἐμπνευσιν τοῦ οὐρανοῦ· καὶ κατὰ τοιοῦτον τρόπον νικημένος, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχῃ κμμία πρόφασις (ὑπεκφυγὴ) εἰς τὴν κριτικὴν.

Οἱ πωλήσαντες τὸν Ἰωσήφ, ἀδελφοὶ τοῦ ἰσχυροῦ τούτου ἀνδρός, ἐπιστρέφουσι πρὸς αὐτόν χωρὶς νὰ τὸν γνωρίσωσι, καὶ τῷ φέρουσι τὸν νέον Βενιαμὴν τὸν ὁποῖον τοῖς εἶχε προλαβόντως ζητήσει. α' Ὁ Ἰωσήφ τοὺς ἐχαίρετῆσε, λέγει ἡ Γραφή, μετὰ πρόσωπον φαιδρὸν, καὶ τοὺς ἠρώτησεν ὁ πατήρ σου, ὁ γέρον αὐτός περὶ τοῦ ὁποῖου μοὶ λέγετε, ζῆ

ἀκόμη, εἶνε καλὰ; Ἐκεῖνοι δὲ τῷ ἀπεκρίθησαν· ὁ πατήρ σου, ὁ δούλος σου, ζῆ ἀκόμη καὶ υγιαίνει· καὶ κύψαντες μέχρι ἐδάφους τὸν ἐπροσκύνησαν. Ὁ Ἰωσήφ, ὑψώσας τοὺς ὀφθαλμοὺς, βλέπει τὸν Βενιαμὴν, ὁμομήτριον ἀδελφόν του ἐκ τῆς Ῥαχὴλ, καὶ τοῖς λέγει· αὐτὸς δὲν εἶνε ὁ νεώτερος ἀδελφός σου; περὶ τοῦ ὁποῖου μετ' εἶχατε ἀναφέρει; Τέκνον μου, ἔπειτα ἐπρόσθεσεν ἀποτεινόμενος πρὸς αὐτόν, παρακαλῶ τὸν Θεὸν νὰ σοὶ ᾖ πάντοτε βοηθός. Καὶ σπεύσας ἐξῆλθε, διότι ἐταράσσοντο τὰ ἐντόθια του ἐνῷ ἐβλεπε τοὺς ἀδελφούς του, καὶ δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυά του· εἰσελθὼν λοιπὸν εἰς ἐν ἄλλο δωμάτιον ἔκλαυσε· καὶ ἄρ' οὐ ἐνέψε τὸ πρόσωπόν του ἐπανερχεται, καὶ κρατῶν τὸν ἐκαστόν του, λέγει εἰς τοὺς δούλους του· δύσατε εἰς αὐτοὺς νὰ φάγωσιν.

Ἰδοὺ τὰ δάκρυα τοῦ Ἰωσήφ εἰς ἀντίθεσιν μετὰ τὰ δάκρυα τοῦ Ὀδυσσεὺς· ἰδοὺ ὠραιότητες παρομοιάζουσαι, ἀλλ' ἐν τούτοις πόση διαφορὰ πάθους μετὰ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης! Ὁ Ἰωσήφ κλαίων ὅταν εἶδε τοὺς ἀχαρίστους ἀδελφούς του καὶ τὸν νέον καὶ ἄθῶνον Βενιαμὴν, ὁ τρόπος ἐκεῖνος τοῦ ζυγεῖν νέα διὰ τὸν πατέρα του, ἡ ἀξιάχαστος ἐκείνη ἀπλότης, ἡ ἀνάμιξις τῆς πικρίας καὶ τῆς γλυκύτητος, εἶνε πράγματα ἄβρῆτα. Τὰ δάκρυα τῶν ἐρχονται εἰς τοὺς ὀφθαλμούς μας, καὶ αἰσθανόμεθα ἑαυτοὺς συγκεκινημένους καὶ ἐτοιμοὺς νὰ κλαύσωμεν ὡς ὁ Ἰωσήφ.

Ὁ Ὀδυσσεὺς, κεκρυμμένος ἤδη παρὰ τῷ Βυμάϊῳ, φανερνεται εἰς τὸν Τηλέμαχον· ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν καλύβην τοῦ ποιμένου τούτου, ῥίπτει τὰ ῥάκη του, καὶ ἀναλαμβάνων τὴν ὠραιότητά του δι' ἀπλῆς προσψάσεως τῆς θυμιατουργοῦ ῥάβδου τῆς Ἀθηνᾶς, εἰσέρχεται μεγαλοπρεπῶς ἐνδεδυμένος.

..... ἐμῆκε δὲ μιν φίλος υἱός· αἰεὶ μοι, ζεῖνε, φάνης νέον ἢ παλαιόν.

α' Ὁ ἠγαπημένος υἱός του ἐκπλήττεται, καὶ σπεύδει νὰ ἀποστρέψῃ τὸ πρόσωπόν του, φοβούμενος μήπως αὐτὸς εἶνε κάνεις θεός. Βιάζων δὲ τὴν εὐφρόνην του νὰ ὀμιλήσῃ, τῷ ἀπευθύνει τοὺς περωτοὺς τούτους λόγους· Εἶνε, πολὺ διαφορετικὸς μοὶ φαίνεται παρ' ὅτι ἦσο πρότερον μετὰ τὰ εὐτελῆ ἐκεῖνα ῥάκη, νομίζει τις ὅτι εἶσαι ἄλλος παρὰ ὁ πρὶν δυστυχής. Βεβαίως εἶσαι κάνεις ἀπὸ τοὺς κατοικοῦντας τὸν Ὀλυμπον θεοὺς· ἀλλὰ σὲ καθικετεῖω, γενοῦ ἴλεως εἰς ἡμᾶς, καὶ δὲν θέλομεν λείψαι πρὸς ἀμοιβὴν νὰ σοὶ προσφέρωμεν ἱερά ὀλοκαυτώματα, καὶ μετὰ ἀναθήματα πολυτίμα θέλομεν στολίσαι τὸν ναόν σου. Ὁ δὲ θεῖος Ὀδυσσεὺς, συγχωρῶν τὴν πλάνην τοῦ υἱοῦ του, ἀποκρίνεται· Δὲν εἶμαι ἐγὼ θεός· διὰ τί μετὰ παρομοιάσεις τὸν θνητὸν μετὰ τοὺς ἀθανάτους; εἶμαι ὁ πατήρ σου, διὰ τὸν ὁποῖον ὑποφέρεις μυρία βάσανα καὶ ὕβρεις ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων. Ταῦτα λέγων ἐναγκαλιζέται τὸν υἱόν του, καὶ τὰ δάκρυά του, τὰ ὁποῖα μόλις μέχρι τοῦδε ἦ-

δυνήθη νὰ κρατήσῃ, ῥέοντα ἀπὸ τὰς παρειάς του κατέβρεχον τὴν γῆν. Ὁ θέλομεν ἐπανέλθει εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην, ἀρ' οὐ πρῶτον ἰδόμεν τὴν τοῦ Ἰωσήφ πρὸς τοὺς ἀδελφούς του.

(Ἔπεται τὸ τέλος.)

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΠΡΩΙΟΥ ΤΟΥ ΑΤΤΙΚΟΥ (*)

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Κ. Χριστόπουλος, ὑπουργός τῆς Δημ. Ἐκπαιδεύσεως, ἐπέστησεν ἰδίως τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἀνασκαφὴν ἐνὸς τῶν ἀξιολογωτέρων καὶ περιεργωτέρων ἐρείπιων τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ Θεάτρου τοῦ Ἡρώδου. Τῆς ἐργασίας δὲ ταύτης τὴν ἀτελεστάτην περιγραφὴν συμπληροῦν διάγραμμα ὀφειλόμενον εἰς τὴν ἰκανότητα καὶ τὴν φιλοπονίαν τοῦ Κ. Σεργίου Ἰβάνοφ, ἐξῆχου ἀρχιτέκτονος Ῥώσσου, ὅστις ἐπὶ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἐπεδῆμι ἐν Ἀθήναις.

Δέκα καὶ ὀκτὼ αἰῶνας ἔκειτο ὑπὸ τὰ ἐρείπια του, τὸ μεγαλοπρεπὲς Θεᾶτρον, ὅπερ Ἡρώδης ὁ Ἀττικὸς ἀνήγειρεν ἐπὶ Νέρβῃ, εἰς μνήμην τῆς συζύγου του Ῥηγίλλης. Τὸ κτίριον τοῦτο δὲν ὑπῆρχεν ἐτι ὅτε ὁ Πausanias περιηγήθη τὴν Ἀττικὴν, ὅθεν εἶδεν αὐτὸ βραδύτερον μόνον, καὶ μνημονεύει αὐτοῦ ἐν τῷ περὶ Ἀχαΐας βιβλίῳ του.

Ὁ συγγραφεὺς οὗτος ὁ τοσοῦτον φειδωλὸς εἰς τοὺς ἐπαίνους τῶν παρ' αὐτοῦ περιγραφομένων μνημείων, λέγει ὅτι τὸ ἰδιεῖον τοῦτο ἦν τὸ ἀξιολογώτατον τῶν ἐν Ἑλλάδι, α' μεγέθει γὰρ καὶ τὴν πᾶσαν ὑπερῆρε κατασκευὴν » (Pausan. VII. 20).

Πρὸ τινων ἐτι ἐτῶν τοῦ Θεάτρου τούτου δὲν ἐφαίνετο ἄλλο ἢ τὸ ἄνω μέρος τοῦ τοίχου τοῦ μετασκευασθέντος, καὶ τινες ἀψίδες, ὧν, κατ' ἐμὲ, αἱ μὲν ἦσαν θύραι, αἱ δὲ παράθυρα. Ἡ δὲ Ἀρχαιολογικὴ τῶν Ἀθηνῶν Ἐταιρεία, ἐπεχείρησεν αὐτῷ ἀνασκαφῆς ἐν ἔτει 1849, ἐξ ὧν ὁ μνησθεὶς τοῖχος ἀνεφάνη βαθύτερον, καὶ ἀνεκαλύφθη καὶ μέρος τῆς κυρίως οἰκοδομῆς τοῦ δυτικοῦ μέρους τοῦ Θεάτρου. Τῶν ἀνασκαφῶν ἐκεῖνων εἶχον δημοσιεύσει σύντομον ἔκθεσιν ἐν τοῖς Χρονικοῖς τῆς Ἀκαδημίας τῆς Ῥώμης (τὴμ. XXI. σελ. 171 καὶ ἐπόμεν.), σήμερον δὲ ἀνεκτάκη καὶ ἐκαθαρίσθη πᾶσα ἡ ἐσωτερικὴ ἔκτασις τοῦ Θεάτρου. καὶ ἀπεκομίσθη μέγιστος ὄγκος χῶματος, 15 μέτρων βάθους, μέχρι τοῦ ἐδάφους τῆς ὀρχήστρας καὶ μέχρι τῶν ἐδωλίων τοῦ κοίλου.

Ἡ μεγάλη διάμετρος τοῦ Θεάτρου τούτου ἦτο,

(*) Τὸ ἀνωτέρω ἄρθρον ἐγγράφη τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Κ. Ἄ. Ῥ. Ῥαγκαβῆ καὶ ἐδημοσιεύθη ἰταλίστι ἐν τῷ ἐν Νεαπόλει ἐκδομένῳ Bulletin archeologico κατὰ τὸν Μάρτιον τοῦ παρελθόντος ἔτους· μεταφράσθη δὲ εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπὸ τοῦ ἐλλογιμοῦ συναργάτου ἡμῶν Κ. Κ. Πάπ.

κατὰ τὴν παρ' ἐμοῦ γενομένην ὡς ἐγγίστα καταμέτρησιν, 218 ποδῶν ἀγγλικῶν ἢ δὲ μικρὰ οὐ πλείονων πῶν 72', καθότι αἱ βαθμίδες τοῦ κοίλου ἐκτείνονται ἐπὶ 25', ἐκατέρωθεν κατὰ μῆκος τοῦ προσκηνίου, ἐμφαίνουσαι ἀναμφιβόλως τὸ βάθος τῶν παρασκηνίων ἢ τὸ σημεῖον μέχρις οὗ προῦχώρου τὰ σκηνικά καταβλήματα.

Τὸ κοίλον ὅπερ στηρίζεται ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Ἀκροπόλεως, διηρεῖτο εἰς δύο συστήματα ἐδωλίων, χωρίζομένων διὰ διαζώματος. Καὶ τὰ μὲν τοῦ ἀνωτέρου ἠρανίσθησαν ἐξ ὀλοκλήρου, καὶ δὲν φαίνεται, κατὰ μέρη, ἢ ὁ τύπος αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐφ' οὗ ἐστηρίζοντο· εἰς δὲ τὸ κατώτερον διαζώμα τὰ ἐδωλία διατηρηθέντα, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰσὶν ἐφθαρμένα οὐκ ὀλίγον, συνεπεῖα βεβαίως μεγάλης τινοσ πυρκαϊᾶς, ἥτις τὸ μάρμαρον εἰς κόνιν σχεδὸν κατέκαυσε. Τὰ ἐδωλία εἰσὶν ἅπαντὰ 18 τὸν ἀριθμὸν, ἔχοντα ὕψος μὲν 1' 4'', πλάτος δὲ 2' 3''. Τὸ ὀπίσω μέρος αὐτῶν, εἰς μῆκος 1' 1'' ἦν κατὰ 2'' βαθύτερον, χρησιμεῖον ὡς ὑποπόδιον εἰς τοὺς καθημένους ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ἐδωλίου.

Ἄπαν τὸ πλάτος τῶν ἐδωλίων τοῦ κατωτέρου συστήματος, ἦτοι τὸ ὑπ' αὐτῶν κατεχόμενον μέρος τῆς μεγάλης διαμέτρου, εἶναι 37', τὸ δὲ τῶν τοῦ ἀνωτέρου 29'· ὅθεν τοῦτο δὲν εἶναι περιεκτικὸν περισσότερον τῶν 14 ἐδωλίων. Τὸ δὲ διαζώμα ὅπερ χωρίζει τὰ κατώτερα ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἐδωλία ἔχει πλάτος 6' 10". Τὸ ἀνώτερον σύστημα ἀπολήγει εἰς βαθμίδα ὑψομένην κατὰ 3' 4'' ὑπὲρ τὸ διαζώμα· ἐπ' αὐτοῦ δὲ τὸ μέρος τὸ χρησιμεῖον εἰς ἔδραν διαίρειται ἀπὸ τοῦ προσδιωρισμένου εἰς δύο διὰ μικρᾶς ταινίας, ἐγούσης 2'' πλάτος καὶ τινων γραμμῶν ὕψος. Τὸ τελευταῖον ἐδωλίου, ὅπερ ὑψοῦται μόνον 1' περίπου ὑπεράνω τῆς ὀρχήστρας ἔχει σχῆμα πάντῃ διάφορον τῶν ἄλλων, καθότι ὀπισθεν τοῦ μέρους τοῦ εἰς ἔδραν χρησιμεύοντος, ὑψοῦται ἔρεισμα ὕψος ἔχον 1', πάχος δὲ 3'', οὗ ὀπισθεν ἀφίσταται ἔκτασις 2', καὶ μετ' αὐτὴν ἔπεται τὸ ὑποπόδιον ἔχον 1' πλάτος· διὰ τοῦ σχήματος τούτου ἠθέλησαν νὰ καταστήσωσι ἀνετώτερον καὶ νὰ μονώσωσι τὸ ἐδωλίου τοῦτο, ὅπερ, ὡς γνωστόν, εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ θεάτρα προσδιωρίζετο δι' ἐπίσημα πρόσσωπα.

Εἰς τὸ κατώτερον σύστημα οἱ θεαταὶ ἐκυκλοφόρου δι' ἐξ μικρῶν κλιμάκων, ἔχουσιν πλάτος 2' 3'', αἱ δὲ βαθμίδες αὐτῶν ἔχουσι βάθος 1' ἐπὶ ὕψους 7''. Εἰς τὸ κατώτερον αὐτῶν μέρος, αἱ κλιμακῆς ἀπέχουσι ἀλλήλων κατὰ 21', αἱ δὲ πρῶται βαθμίδες αὐτῶν, αἱ κατὰ τὴν ὀρχήστραν, κοσμοῦνται ἐκατέρωθεν διὰ ποδῶν λεόντων. Αἱ δὲ δύο τελευταῖαι κλιμακῆς, τούτέστιν αἱ πλησιέστεραι τῆς σκηνῆς, ἀπέχουσι μόνον 18' ἀπὸ τῶν πρὸ αὐτῶν ὅπως ἀφήσωσι περισσότερον τόπον εἰς δύο θολωτάς σύριγγας, αἵτινες πλάτος ἔχουσαι 15', παρτείνουσι τὰ τεῖχη τῶν παρασκηνίων καὶ ἀγούσιν εἰς τὴν ὀρχήστραν. Κάτωθι μιᾶς τῶν κλιμάκων τούτων εὐρέθη ἀμορφος κορμὸς μαρμαρίνου καθημένου ἀγάλματος.

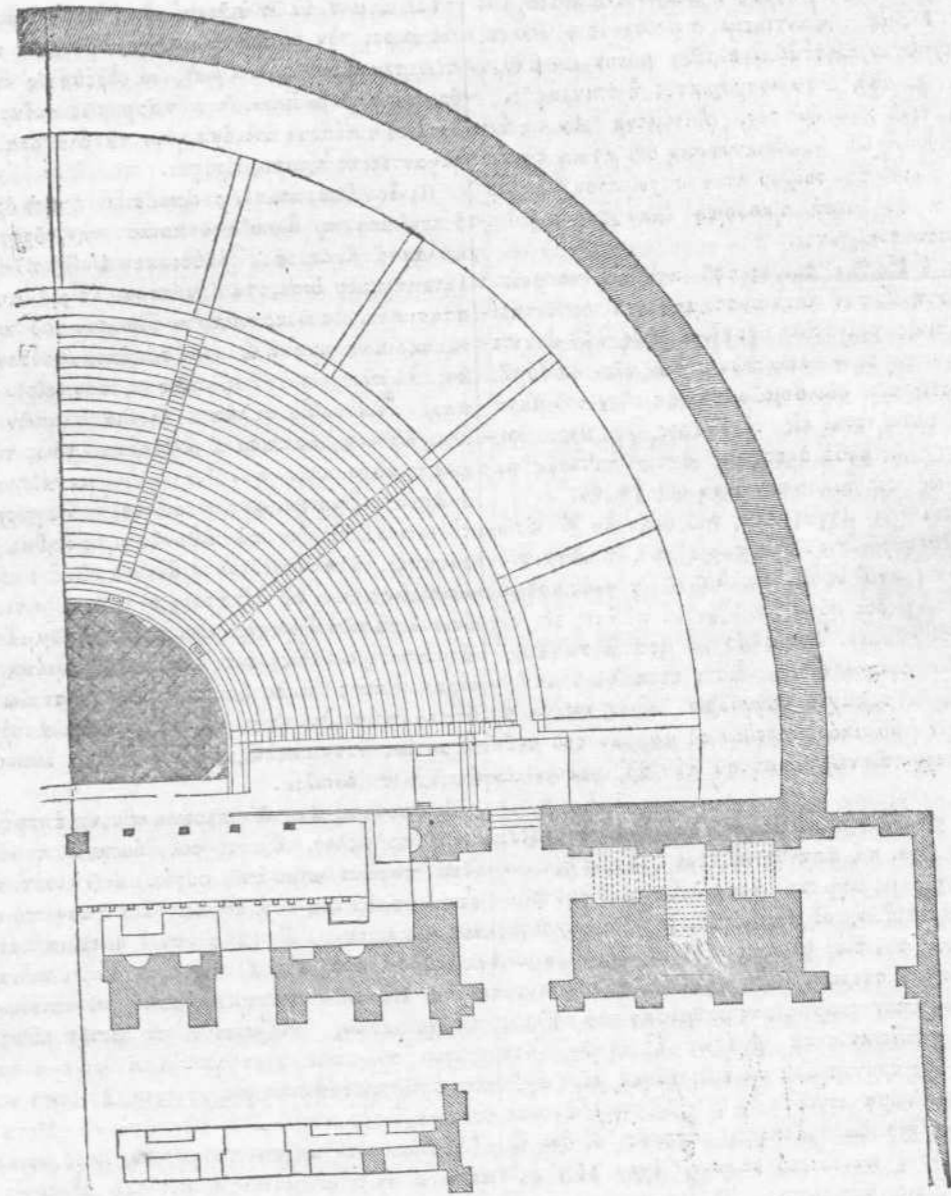
Τὸ ἀνώτερον σύστημα διατέμεται δι' ἔνδεκα κλιμάκων, ὧν ἐξ μὲν εἰσὶν ἢ ἐπέκτασις τῶν ἀπὸ τῆς ὀρχήστρας ὀρμωμένων, αἱ δὲ πέντε διακρούσι κατὰ μέσον τὰς κερκίδας, τὰς μεταξὺ τῶν πρώτων κλιμάκων, αἵτινες ἀνιούσαι ἀφίστανται πολὺ ἀπ' ἀλλήλων. Τὸ διαζώμα περὶ οὗ εἶπον λήγει ἐκατέρωθεν εἰς δύο ὀπάς ἐν τῷ τοίχῳ, ἃς ἤδη παρέστησα ἐν τῇ πραγματείᾳ ἢν ἐδημοσίευσα ἐν τοῖς Χρονικοῖς τῆς Ἀκαδημίας, ὡς δύο θύρας φερούσας πρὸς τὰς κλιμακῆς τὰς ἐκτὸς τοῦ θεάτρου. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται καὶ ὡς πρὸς πάροδον ἔχουσαν 12' 2'' πλάτος, περιβάλλουσαν δ' ἀνωθεν τὴν ἀνωτέραν σειρὰν τῶν ἐδωλίων, καὶ ἥτις πιθανῶς ἐκοσμεῖτο διὰ κίωνων ἐν εἴδει στοᾶς· αὕτη ὁμοίως λήγει εἰς δύο θύρας, αἵτινες, κατ' ἐμὲ, ἐκοινώνουν πρὸς τὰς ἐξωτερικὰς κλιμακῆς.

Ἵπολογιζομένου μετ' ἀκριβείας τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τῶν 32 σειρῶν τῶν ἐδωλίων ἐμβαδοῦ, ἀφ' οὗ ἀφαιρηθῆ τὸ πλάτος τοῦ διαζώματος, τὸ τῶν κλιμάκων, ὡς καὶ οἱ 15' πλάτους οἱ κατεχόμενοι ἐκατέρωθεν ὑπὸ τῶν δύο συρίγγων, ὑδροφόρων, ἐπὶ τῶν 12 κατωτέρων ἐδωλίων, θέλει εὐρεθῆ, διδομένης εἰς ἕκαστον θεατὴν θέσεως 15'' πλάτους, καὶ ὄντος 2'' 11'' τοῦ βάρους τῶν ἐδωλίων (ἀνευ τῶν ὑποποδίων), ὅτι τὸ θεᾶτρον τοῦτο ἠδύνατο νὰ περιλάβῃ ἀνετως 5,300 θεατάς.

Ἡ σκηνὴ ὑψοῦτο 4' ὑπεράνω τῆς ὀρχήστρας· μικρὸν μόνον μέρος σώζεται τοῦ προσκηνίου, ἐκ μεγάλων πλακῶν μαρμαρίνου συγκείμενον· κοινωεὶ δὲ ἡ σκηνὴ μετὰ τῆς ὀρχήστρας, διὰ δύο μερῶν κλιμάκων, πλάτους 3' 11'', καὶ ἔχουσα ἐπίσης ἀνά 4 βαθμίδας, ὕψος 1'. Αἱ κλιμακῆς αὗται καὶνται ἀπέναντι τῶν δύο πλαγίων θυρῶν τοῦ ὀπισθίου μέρους τῆς σκηνῆς, σώζεται δ' ἐξ αὐτῶν μόνη ἡ ἀριστέρα (πρὸς τὸν θεατὴν). Ἀπὸ τῶν κλιμάκων τούτων τὸ προσκηνίον προέχει κατὰ 2' ὑπὲρ τὰ παρασκήνια.

Ὅπισθεν τοῦ τοίχου τοῦ προσκηνίου, καὶ πλησιέστατα αὐτοῦ, φαίνονται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἐπτὰ ὀπαὶ τετράγωνοι, ἐξ ὧν ἡ μεσαιτάτη, μεγαλύτερα τῶν ἄλλων, εἶναι εἴσοδος μικροῦ ὑπογείου. Φρονῶ ὅτι αἱ ὀπαὶ αὗται ὅποια εὐρίσκονται καὶ εἰς ἄλλα θεάτρα, ὡς τὸ τῆς Πομπηίας, σχεῖν εἶχον πρὸς μηχανὴν τινὰ χρησίμου εἰς τὴν κατάβασιν τῆς ἀνλαίας. Ἴσως δ' εἰσῆρχοντο εἰς αὐτάς ξύλινοι στήλακ, φέρουσαι τὸ ἐπίσης ξύλινον λογιῶν, ὥστε νὰ μὲν διάστημά τι δι' οὗ νὰ διέρχεται τὸ παραπέτασμα. Ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ μετασκηνίου φαίνονται σήμερον ἔτι τακτικώτατα διατεθειμένα· αἱ ὀπαὶ ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο αἱ δοκοὶ τοῦ ἐδάφους τούτου. Ἄγνωστος δ' ἂν ὁ κατὰ μέσον λάκκος ἐχρησίμευεν εἰς ἐν τῶν ἀναπισμάτων ἐκείνων, δι' ὧν ἐνεφανίζοντο αἱ σκιά καὶ οἱ καταχθόνιοι θεοί.

Στηλοβάτης πλάτους 2 μέτρων ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τοῦ μετασκηνίου, ἐν γραμμῇ διατεταμένη, κυμάτιον δὲ μαρμαρίνου παρακολουθεῖ τὸ περίγραμμα τοῦ στηλοβάτου τούτου, καὶ διατηρεῖται

Θεᾶτρον Ἡρόδου.

καθ' ὅλα τὰ μέρη τὰ σημειούμενα ἐν τῷ σχεδίῳ διὰ διπλῆς γραμμῆς. Δίθως ἀνήκων εἰς μίαν τῶν γωνιῶν τοῦ βάρους τούτου φέρει τύπον στρογγύλον μικροῦ κίονος, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι τὸ μετασκήνιον ἐκοσμεῖτο διὰ περιστυλίου, οὗ οἱ κίονες ἐκείνο οὐχὶ εἰς ἴσας ἀλλ' εἰς συμμετρους ἀποστάσεις. Ἀνωθεν τῶν θυρῶν καὶ τῶν παστάδων τοῦ μετασκηνίου, γραμμὴ μεγάλων ὀπῶν εἰς τὸν τοῖχον, δεικνύει τὴν θέσιν τῆς στέγης τοῦ περιστυλίου τούτου, ἥ ἢ γραμμὴ ἦν βεβαίως ἐπίσης τεταμένη ὡς ἡ τῆς βᾶσεως.

Αἱ θολωταὶ πάροδοι πρὸς τὴν ὀρχήστραν ἐκκαθίσθησαν ἐκατέρωθεν. Ἀπὸ τοῦ πρώτου ἐξωτερικοῦ δωματίου τῆς εἰσόδου τέσσαρες βαθμίδες κατιούσαι ἀγούσιν εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς παρόδου, ἀφ' οὗ τρεῖς ἄλλαι βαθμίδες κατέρχονται πρὸς τὴν σύριγγα τὴν ἀνοιγομένην ἐπὶ τῆς ὀρχήστρας.

Ὁ τοῖχος τῆς σύριγγος ταύτης στολιζέται ὑπὸ δύο ὀρθοστατῶν μαρμαρίνων, καὶ τὸ ἀνω μέρος αὐτῆς ἔχει τετράγωνον παστάδα, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εὐρέθη, εἰς τὴν δυτικὴν πάροδον, μέγας ἀνδριάς χλαμυδοφόρος, ἐργασίας Ῥωμαϊκῆς, ἀριστα διατηρημένος, πλὴν τῆς κεφαλῆς καὶ τοῦ ἐνὸς βραχίονος. Παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ ὑπάρχει κόσμημά τι, ὅπερ φαίνεται ἀποτυποῦν κιβώτιον μετὰ κλειθροῦ. Εἶναι ἄρα γε σύμβολον τοῦ ἀξιώματος ταμίου ἢ θησαυροφύλακος; Ὁ ἀνδριάς οὗτος φαίνεται ὅτι δὲν ἐρρίφθη ἐκεῖ κατὰ τὸν χρόνον τῆς καταστροφῆς τοῦ θεάτρου, ἀλλ' ὡς ἂν ἐναπατέθη ἐπίτηδες μετὰ τὴν συμβάν, διότι εὐρέθη ἔχων τοὺς πόδας ἐστηριγμένους ἀκριβῶς πρὸς τὸν τοῖχον τοῦ οἰκοδομήματος.

ἀρ' οὐ εἶχεν ἤδη ἀφαιρηθῆ ἢ μαρμαρίνη αὐτοῦ ἐπί-
στρωσις. Εἰς δὲ τὴν ἀντικειμένην πάροδον, ὑπὸ τὴν
ἀντιστοιχοῦσαν παστάδα, εὑρέθη μόνον ἐν βάθρον
ἀγάλματος, ἀλλ' ἄνευ κοσμημάτων ἢ ἐπιγραφῆς.

Ἰχνη τινὰ κοσμημάτων, φαινόμενα εἰς τὸ ἄνω
μέρος τῶν τοίχων, ὑποδεικνύουσιν ὅτι μόνον τὸ κα-
τώτερον ἡμισυ τοῦ τοίχου ἦτον ἐστρωμένον διὰ μαρ-
μάρων, ἢ δὲ λοιπὴ οἰκοδομὴ ἐκαλύπτετο μόνον
δι' ἀσβεστοκονιάματος.

Τέλος ὁ ἐξωθεν τοίχος τοῦ κτιρίου κοσμεῖται
καὶ ὑποστηρίζεται ὑπὸ συστήματος τινὸς ἀντηρί-
δων, αἵτινες φαίνεται ὅτι εἶναι ἐν ἐκ τῶν ἀρχιτε-
κτονικῶν στοιχείων ὄλων τῶν μερῶν τῆς οἰκοδομῆς.

Αἱ βάσεις τῶν οἰκοδομῶν τῶν ὀπισθεν τοῦ μετα-
σκηνίου, φαινόμεναι εἰς τὸ ἐδαφος, δὲν ἀνεσκάφη-
σαν εἰσέτι, ὡς οὐδὲ ὁ τοίχος, ὅστις πιθανῶς πε-
ριέκλειεν ὡς περιβόλος τὴν ὅλην οἰκοδομήν.

Φαίνεται ὅτι μέχρι μέρους τοῦ θεάτρου ἦν ἐσω-
τερικῶς ἐπεστρωμένον διὰ μαρμάρων, τοῦλάχιστον
μέχρι τινὸς καθ' ὕψος. Πολλὰ τῆς οἰκοδομῆς
εἰς τὸ κάτω μέρος αὐτοῦ, σώζονται πλάκες εἰς τὴν
ἀρχαίαν τῶν θεσίων. Ἐντός δὲ ἦν μεστὸν καὶ ἀρχι-
τεκτονικῶν κοσμημάτων, διότι ἀνεκαλύφθησαν ἐν
αὐτῷ πολλὰ τεμάχια γογγύλων λίθων. Μέγα δὲ
κιονόκρανον ῥωμαϊκόν, εὑρέθη οὐ μακρὰν τοῦ θεά-
τρου, ἀνήκει πιθανῶς εἰς αὐτοῦ τὸν ἀρχιτεκτονικὸν
κόσμον.

Ἄξιον μεγάλης σημειώσεως εἶναι ἡ ἀνεσκαφεῖσα
μέλαινα τέφρα, τὰ ἀπνηθρακωμένα ξύλα, ὁ σιδήρος
καὶ ὁ χαλκὸς μεμιγμένα μετὰ λίθων καὶ συντριμ-
μάτων πντοσιδίων, οἱ παμμεγέθεις ἦλοι, ἔχοντες
μῆκος πλεον τοῦ ἐνὸς ποδός, καὶ πολλοὶ κέρκιμοι,
παχεῖς ἄμα καὶ στερεοί. Πάντα ταῦτα, καλύπτοντα
τὰς σχεδὸν ἀποτελερωμένους βυθίους τοῦ κοίλου,
φαίνονται ἀποδεικνύοντα ἀμέσως ἐξ ἀρχῆς, ὅτι
τῆς οἰκοδομῆς ταύτης ὄλα τὰ ἐμπρήσιμα μέρη ἐγέ-
νοντο παρανάλωμα μεγίστης πυρκαϊᾶς, χωρὶς ἐκτοτε
να γίνῃ τις ἐνταῦθα ἀνασκαφή· προσέτι δ' ὅτι τὸ
θέατρον τοῦτο, καίτοι εὐρύτατον, ἔχον 218' ἑκ-
τασίαν, ἦν ὅμως ὑπωρόφιον. Ὁ Πυρκαϊᾶς καλεῖ
αὐτὸ Ὠδεῖον, καὶ ἡ ἐπωνυμία αὕτη δὲν δύναται
ν' ἀποδοθῆ ἢ εἰς οἰκοδομὴν ὑπωρόφιον (α). Ὁ Σουί-
δας λέγει αὐτὰς λέξεις· « Ἡρώδης κατασκευάσατο
Ἀθηναίους θεάτρον ὑπωρόφιον », ὅπερ βεβαίως δὲν
ἐννοεῖ τὸ μόνον τὴν σκηνὴν ἔχον κεκαλυμμένην. Ὁ
δὲ Φιλόστρατος (ἐν Βίῳ Σοφιστ. Β'. 1, 8) ἀναφέρει
ταῦτα· « ἀνέθηκεν Ἡρώδης τὸ ἐπὶ Ῥηγίλλῃ θεά-
τρον κέδρου ξυμβεῖς τῶν ὄροσιν ».

Ἄλλως τε δὲ τὰ μέρη τοῦ κοίλου μέχρις ὧν εὑ-
ρέθησαν προφανῆ ἰχνη πυρκαϊᾶς, ἀποδεικνύουσιν ὅτι
ἡ ὄροφ' ἐξετείνετο πολὺ ἐπέκεινα τῆς σκηνῆς· ἀλλ' ἐ-
πὶ τοῦ ἐδάφους οὐδὲν ἰχνη κίωνων εὑρέθη, οἵτινες
να ἐστῆριζον αὐτῆς τὴν παρέκτασιν. Ὁ χυτὸς σιδή-
ρος, ὅστις ἄλλοτε μὲν εὑρέθη μεμιγμένος μετὰ κε-

(α) Εἰς πολλὰς τῶν ἐν τῇ ἀνασκαφῇ εὐρεθεισῶν κεράμων ὑπάρ-
χει ἐπιτεπωμένον μονόγραμμα συνδεδῶς τὰ γράμματα Η, Ρ καὶ
Θ, σημαίνον δὲ πιθανότατα « Θ Ἐ α τ ρ ο ν Ἡ ρ ὁ θ ο υ ».

ράμων, μεθ' ὧν ὑελομένων· ἢ μεθ' ἠλων, ἄλλοτε
δὲ φέρει τὸν τύπον τῶν ἀντικειμένων, καὶ ἰδίως
τῶν τεμαχίων ξύλου μεθ' ὧν εὑρέθη εἰς ἐπαφὴν ὅτε
ἐκαίετο, ἦν βεβαίως ὁ τῶν ἰσχυρῶν σιδηρῶν δοκῶν
αἵτινες συνέδεον καὶ ἐνίσχυον τὰ διάφορα μέρη τῆς
γιγαντιαίας ταύτης ὄροφῆς.

Τινὲς ἐθεώρησαν ὡς ἀπόδειξιν ὅτι ἡ ὄροφ' δὲν
ἐξετείνετο ἐφ' ὄλου τοῦ κοίλου τὴν εὐρεσιν μικροῦ
αὐλακος, ἔχοντος 2' βάρους καὶ 1' 3" πλάτους, καὶ
ἐκτεινομένου ὑπὸ τὴν ὄρχήστραν εἰς 1 ποδὸς ἀπό-
στασιν ἀπὸ τοῦ κατωτέρου ἐδάφους τοῦ κοίλου, ἡ-
μικυκλικῶς καθ' ὄλον τοῦ ἐδάφους τούτου τὸ μῆ-
κος. Αἱ πλευραὶ τοῦ αὐλακος τούτου εἰσὶν ἐκ κερά-
μου, ἄνωθεν δὲ καλύπτεται διὰ πλακῶν μαρμά-
ρου, ὡς καὶ σύμπασα ἡ ὄρχήστρα. Δύο τῶν πλα-
κῶν τούτων εἶχον καὶ διατρηθεῖς μεγάλους κρῖκους
χαλκοῦς, χρησιμεύοντας εἰς τὸ ν' ἀνεγείρωσιν αὐ-
τοῦς, πρὸς ἀνοίξιν καὶ πιθανῶς πρὸς καθαρισμὸν τοῦ
αὐλακος. Ἰπετέθη λοιπὸν ὅτι ὁ αὐλαξ οὗτος, προ-
ωρισμένος ὧν να δέχεται τὸ ὑέτιον ὕδωρ, ἀπο-
δεικνύει ὅτι ἡ ὄρχήστρα δὲν ἦτο κεκαλυμμένη. Ἀλλὰ
ὧν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἐντελῶς κεκαλυμμένος ἄνωθεν,
εἶχε βεβαίως ἄλλον σκοπὸν, καὶ πιστεύω μᾶλλον
ὅτι ἐχρησίμευεν εἰς τὸ να δέχεται καὶ ἀπορροῖα τὸ
ὑπογίως κατασταλάζον ὕδωρ ἐκ τοῦ λόφου ἐφ' οὗ
ἔκριντο τὰ ἐδάμια.

Ἐν τούτοις ἐκ τῶν προειρημένων ἐνδείξεων γί-
νεται πρόδηλον, ὅτι τὸ οἰκοδομημα τοῦτο ἐγέ-
νετο παρανάλωμα τοῦ πυρός, ἐνῶ εἰσέτι ἐχρησί-
μευεν ὡς θεάτρον, ἢ εἶχε τοῦλάχιστον τὸ ἀρχικὸν
αὐτοῦ σχῆμα. Οἰκίσκων ἀρανῶν θεμέλια καὶ μεγά-
λοι πῖθοι πρὸς διατήρησιν σίτου καὶ ἐλαίου, εὑρε-
θέντα εἰς τὰ διάφορα στρώματα τῶν ἐπισωρευθέν-
των χωμάτων, ἀποδεικνύουσιν ὅτι προϊόντων τοῦ
χρόνου, ἀλλεπάλληλοι γενεαὶ ἀνθρώπων κατοίκη-
σαν ἐπὶ τῶν ἐρειπίων καὶ συντριμμάτων τῶν σωρευ-
θέντων ἐντός αὐτοῦ ὑπὸ τῶν αἰώνων. Μεταξὺ δὲ
τῶν ἀνεσκαφέντων συντριμμάτων, ἐν ἰδίῳ ἀντικεί-
μενον εἶναι ἄξιον μνησῆς ἰδιαίτερας· εἶναι δὲ τοῦτο
μέγιστος σωρὸς κογχυλίων ὁμοειδῶν, καταγόντων
περὶ τὰ μέσα τοῦ ἡμικυκλίου βάρους πολλῶν πο-
δῶν, καὶ ἀποτελούντων κατὰ τοὺς γενομένους ὑπο-
λογισμοὺς, ὄγκον περίπου 1,000 κυβικῶν μέτρων.
Ἡ παρουσία τῶν θαλασσίων τούτων προϊόντων, καὶ
ἡ συσώρευσις αὐτῶν εἰς τὸ μέρος τοῦτο, ἄλλην νο-
μιζῶ, ἐξήγησιν δὲν ἐπιδέχεται, ἢ ὅτι μετὰ τὴν πρῶ-
την τοῦ θεάτρου καταστροφὴν, ἰδρῦθη ἐντός τοῦ
ἐγκαταλειμμένου αὐτοῦ ἐμβαδοῦ ἐργοστάσιον τι
ποιούμενον αὐτῶν χρῆτι, καὶ ἐπὶ μακρὸν διατηρη-
θὲν χρόνον, ὥστε να σωρευθῆ αὐτῶν τόσοσιν μέγας
καὶ ἀκατανόητος ἀριθμὸς. Τὰ κογχύλια ταῦτα εἰσὶ
τοῦ γένους τῶν κεφαλοπόδων, Τάξ. Γ', γαστεροπό-
δων, οἰκογ. 5, Στεροβραγχιῶν, Φυλ. 1, αὐλα-
κοφόρων, Leunis, Hist. nat. T. 1, Zool. 1844.
(Murex Brundaris τοῦ Αἰωναίου), ἔχουσι δὲ βρώ-
σιμον τὸ ζῶφιον, ὅπερ εὑρέθη εἰσέτι ἐν τισὶ τῶν
κογχυλίων τούτων. Οἱ Ἕλληες καὶ οἱ Ἴταλοὶ τὰ
τρώγουσι μέχρι τοῦδε. Ἀλλ', ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἡ πε-

ρίστασις αὕτη δὲν δύναται να δικαιολογήσῃ τὴν
μεγίστην ποσότητα τῶν εὐρεθέντων ἐν μέσῳ τοῦ
θεάτρου ὀστράκων, διότι τότε ἔπρεπε να τρέφονται
ἀποκλειστικῶς ἐξ αὐτῶν ἑκατομμύρια ἀνθρώπων
ἐπὶ πλείστους ἑναυτούς, καθόσον μάλιστα εἰς τὸν
σωρὸν τοῦτον οὐδὲν ἄλλο λείψανον ἐδωδίου ὕλης
εὑρέθη, καὶ ὄλοι, ὡς ἐκ συστήματος, ἀφ' οὗ τὰ ἐ-
τρωγον, να ἐσώρευον ἐνταῦθα τὰ ὀστράκα.

Ἀλλὰ τεχνουργεῖα τοιούτων θαλασσίων προῦν-
των ποιούμενα χρῆσιν, ὀνομαστά δὲ παρὰ τοῖς ἀρ-
χαίοις καὶ κατὰ τὸν μεσαιῶνα, ἦσαν τὰ τῆς πορ-
φύρας. Τὸ δ' ὀστράκον τὸ παράγον αὐτὴν, ἦν κατὰ
τῶν φυσιογράφων τὴν γνώμην, τῆς αὐτῆς οἰκογε-
νεῖας τῶν Στεροβραγχιῶν, ἰδίαν ἀποτελοῦν φυ-
λὴν τὴν τῶν Πορφυροφόρων· καὶ κατὰ τοὺς μὲν
εἶναι τὸ καλούμενον Purpurea Patula, κατὰ τοὺς
δὲ Ἰαθίτην (ἡ κοινὴ τοῦ Αἰωναίου) ἐκ τῆς φυλῆς
τῶν Πορφύρας. Οὐδόλως ἔχον τὴν ἀξίωσιν τοῦ
να λύσω τὸ ζήτημα, ἀπετάθη εἰς πηγὴν ἀξιό-
χρεων, τὸν ἐκ Μονάρχου σοφὸν καθηγητὴν Κ.
Ῥόθ (α), ὅστις διατρέχων ἐσχάτως τὴν Συρίαν ἀ-
νεζήτησε τὰ ὀστράκα τῆς πορφύρας. Ὁ Κ. Ῥόθ
εὐχερστῆθη να μοι πέμψῃ δύο εἶδη κογχυλίων, εἰς
ὧν παρήγαγεν ὠραῖον πορφυροῦν χρῶμα. Τὸ ἕτερον
τῶν εἰδῶν τούτων ἰδίως, ὡς μοι ἔγραψεν, ἀφθονοῦν
ἐν Τύρῳ, τῇ κλασικῇ τῆς πορφύρας πατρίδι, εἶναι
κατ' αὐτὸν ὁ Murex trunculus, καὶ σχεδὸν οὐ-
δόλως διαφέρει τῶν ἐν τῷ θεάτρῳ εὐρεθέντων.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι τὸ πάλαι, ἐκτός τῆς Τύρου,
ἡ πορφυρα ἠλιεύετο καὶ εἰς τὰ παράλια τῆς Πελο-
ποννήσου, καὶ ἐξαιρέτως εἰς Λακωνίαν. Αἱ Ἀθηναῖ
δὲν ἀναγέρονται ἰδίως ὡς ἔχουσι τοιαῦτα τεχνουρ-
γεῖα, ἀλλ' οἱ βυζαντινοὶ συγγραφεῖς μνημονεύουσι
τῶν τεχνουργιῶν τῶν Θηβῶν κατὰ τὸν μεσαιῶνα.

Ὀλίγα καὶ δευτερεύοντα εἰσὶ τὰ ἀνευρεθέντα
ἐντός τοῦ θεάτρου μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος. Εἰς
τὸ κατώτερον μέρος εὐρέθησαν τμήματα ἰκρωπι-
ρισμένα, καὶ ὀκτὼ ἄμορροι κεφαλαὶ ἀγαλμάτων,
ἀτινα πιθανῶς ἐστόλιζον τὰς παστάδας τοῦ μετα-
σκηνίου. Πάντα δ' ὅσα ἀνεσκάφησαν ἐντός τῶν
ὑψηλοτέρων στρωμάτων τῶν ἐρειπίων, φαίνονται
καταπεσόντα ἢ ῥιφθέντα ἀπὸ τῆς Ἀκροπόλεως, ἐκτός
ἴσως μιᾶς γυναικείας κεφαλῆς μετριωτάτης μὲν ἐρ-
γασίας, φυσιογνωμίας ὅμως ἐμφαντικωτάτης, ἣτις
δύναται να ὑποτεθῆ ὡς παριστάσα τὴν Ῥηγίλλαν,
σύζυγον τοῦ Ἡρώδου, καὶ πεσοῦσα ἐκ τῆς ἀνω-
τέρας τοῦ κοίλου στοᾶς. Ὁμοίως κεφαλὴ νεανίου,
ἐργασίας ἐπι μετριωτέρας, οὗ ἡ φυσιογνωμία δείκνου-
σιν ἐντελῆ νοημοσύνης· ἔλλειψιν, δυνατὸν να παρι-
στᾷ τὸν Ἀττικὸν υἱὸν τοῦ Ἡρώδου, α ὁ δὲ τῷ πατρὶ
διαβέβληται, κατὰ τοὺς συγχρόνους ἱστορικοὺς, ὡς
ἠλιθιώδης καὶ δυσγράμματος καὶ παχὺς τὴν μνή-
μην ».

(α) Πρὸ τινῶν μνημῶν ἐν τοῖς ἐρήμοις τῆς Συρίας ἀποδιδώσαντα,
θῶμα τῆς ἀπορρωσῆς τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐπιστήμης, καὶ πρὸς μεγίστην
ζῆμίαν αὐτῆς.

ἀνευρέθησαν ἐπίσης κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ταύ-
τας, καὶ ἐπιγραφαὶ τινες, ὧν οὐδεμία, κατ' ἐμὲ, ἀ-
νήκει εἰς τὸ θεάτρον.

Τοιαῦτα εἶναι αἱ σημειώσεις ας ἐν παρόδῳ ἐλα-
βον ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τούτων· ἐλπίζω δὲ ὅτι ἡ
σπουδαιότης αὐτῶν θέλει προκαλέσει ταχέως τὴν προ-
σοχὴν ἐμπείρων ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχιτεκτόνων, οἵ-
τινες ν' ἀσχοληθῶσι περὶ τὴν ἀκριβῆ περιγραφὴν καὶ
σχεδιογραφίαν τοῦ ἀξιολόγου τούτου μνημείου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Ο ΓΕΡΟΣΤΑΘΗΣ, ἡ ἀναμνήσεις τῆς παιδείης μου ἡ-
λικίας μετὰ εἰκονογραφίαν, ὑπὸ ΛΕΟΝΤΟΣ ΜΕΛΑ. Μέρ.
Α', Β', καὶ Γ'. Ἐν Ἀθήναις, 1858. Εἰς μέ γ α θον,
σελ. 576.

Ὅς τις παρακολουθεῖ μετὰ τινος ἐπιστάσεως τὴν
πορείαν τῆς καθ' ἡμᾶς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, χαί-
ρει βεβαίως ὅσῃς μεταξὺ τῆς πυκνοτάτης φάλαγγ-
τος τῶν ἀλφειοταρίων καὶ γραμματικῶν καὶ χρο-
στομαθειῶν καὶ τῶν ἄλλων Κορομηλείων ἐκδόσεων,
καὶ τῆς φάλαγγος τῶν ποιήσεων καὶ τῶν τερπνῶν
πονημάτων, ἀναβλαστάνη που βιβλίον ἐμβριθέστε-
ρον, καὶ μάλιστα βιβλίον σκοπὸν ἔχον τὴν παιδαγω-
γίαν. Ὁ παῖς μανθάνει να ἀναγινώσκῃ, να γράφῃ,
να ἀριθμῇ, προδιβάλλεται εἰς τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον
καὶ τὸ Γυμνάσιον, πολλάκις δὲ καὶ στέφει τὴν κε-
φαλὴν διὰ δαφνῶν διδάκτορος, καὶ ὅμως εἰ μὴ εὐ-
τύχησε (καὶ εὐάριθμοι οἱ ἐξ ἡμῶν εὐτυχῆσαντες) να
ἀνατραφῆ ὑπὸ γονέων εἰδότην τὸ τιμᾶν πρὸ τῶν
γραμμάτων τὴν χρηστότητα, πρὸ τῆς σοφίας τοῦ
νοῦ τὴν σοφίαν τῆς ψυχῆς, οὐδένα ἔχει ἀσφαλῆ
ὁδηγὸν κατὰ τὰ πρῶτα βήματα τοῦ βίου αὐτοῦ, βί-
ματα χαράσσοντα τὴν ὅλην ὁδὸν τῆς ἐπιλοίπου ἡ-
μῶν ὑπάρξεως. Διὰ τοῦτο ἀπαντῶμεν ἡμεῖς ἀν-
δρας ἐπιστήμονας μὲν καὶ φιλολόγους καὶ νέους Αἰ-
γυπτίους ἱεροφάντορας, ἀμοίρους ὅμως τῆς ἀρετῆς
ἐκαίνης ἧς ἄνευ μογηθρίαν ἐκάλει ὁ δαιμόνιος Πλά-
των πᾶσαν τὴν ἄλλην μάθησιν. Ἄξιοι ἄρα οἴκτου
οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, οἵτινες εἴτε ἐξ ἀγνοίας εἴτε ἐξ ἰδιο-
τελείας παρασκευάζουσι διὰ τῶν γραμμάτων τοῦ
υἱοῦ, ἐπιτηδεύουσι εἰς τὸ να διατρέξωσι τὸ στάδιον
τοῦ κόσμου γινόμενοι εὐποροὶ· διότι, ἂν σκοπὸς
τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ πλοῦτος ἢ, ὅπως κοινῶς λέ-
γομεν, ἡ ἀποκατάστασις, οἱ υἱοὶ αὐτῶν οὐδὲ γραμ-
μάτων ἀνάγκην ἔχουσι, τῶν ἀμαθεστέρων ὄντων
σήμερον καὶ τῶν μᾶλλον εὐπόρων. Καθ' ἐκάστην ἀ-
κόλουσον περὶ ἡμᾶς τοὺς πάντας παραπονομένους
ὅτι παρεσθάρησαν οἱ χαρακτῆρες καὶ ἐξευτελισθη-
σαν αἱ συνειδήσεις· ἀλλὰ τίς ἄλλος ὁ πταίστης ἢ

ἡμεῖς, οἵτινες τὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων διεξάγομεν ὡς ἄλλην ἐμπορικὴν ὑπόθεσιν ;

Τὸ μέγα τοῦτο ἀτόπημα, ἀτόπημα ἀρκούν αὐτὸ καὶ μόνον νὰ ἀνατρέψῃ ὁλόκληρον κοινωνίαν, ἐννοήσας ὁ συγγραφεὺς τοῦ ἀναγγελομένου συγγράμματος, ἐδημοσίευσεν τὸν *Γεροστάθην*. Ὁ *Γεροστάθης* εἶναι βλαστὸς τῆς Ἑλληνικῆς ἐκείνης χώρας, ἧς τινος τὰ τέκνα καὶ πρὸ τοῦ ἀγῶνος, καὶ μετ' αὐτὸν εὐπρόετχσαν καὶ εὐεργετοῦσιν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὴν κοινὴν πατρίδα. Βιασθεὶς ἕνεκα τῆς τυραννίας νὰ διατρέψῃ πολλὰ ἔτη εἰς τὰ ξένα, ἐπανέρχεται προβεβηκῶς εἰς τὴν Ἡπειρον, καὶ ἀφιερῶν τὸ λοιπὸν τοῦ βίου εἰς τὴν ἀγωγὴν τῶν τέκνων τῶν ἰδίων συμπολιτῶν. Ὅποιαι δὲ αἱ βάσεις τῆς ἀγωγῆς ταύτης ; σέβας πρὸς τὴν θρησκείαν, δικαιοσύνη πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καὶ ἔρος πρὸς τὴν πατρίδα. Ἀλλὰ ταῦτα λέξεις εἰσὶ κεναὶ συνεχῶς μὲν ὑπὸ πάντων ἐπαναλαμβάνόμεναι, ὑπ' ὀλίγων δὲ εἰς πράξιν μεταβαλλόμεναι. Ὅθεν ἐπιχειρεῖ ὁ *Γεροστάθης* ἔργον μακρὸν, πολύμοχθον καὶ ὄντως σωκρατικόν· ἐπιχειρεῖ, λέγομεν, νὰ ἐνσταλάξῃ τὰς ἀρχὰς ἐκείνας εἰς τὰς καρδίαις τῶν νέων τῆς πατρίδος αὐτοῦ διὰ τε τοῦ ἰδίου παραδείγματος καὶ διὰ παραδειγμάτων ἄτινα ἀρύεται ἐκ τῆς ἱστορίας, καὶ ἐξαιρέτως τῆς τῶν πατέρων ἡμῶν πρὸς τοῦτο καὶ συντρώγει καὶ συμπαίζει καὶ συμπεριπατεῖ μετ' αὐτῶν διδάσκων, ἐπαινῶν, ἐλέγχων καὶ ἐνθαρρύνων, ἀεὶ ποτε δὲ εὐστοχῶν διὰ τῆς καρτερίας καὶ τῆς προῆτικότητος τοῦ ἦθους. Ἡ διδασκαλία αὐτοῦ προνοεῖ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ τε σώματος, τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας, καὶ ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ ἐπιτηδεϊότης μεθ' ἧς ἀντιλαμβάνομένη καὶ τῆς ἐλαχίστης ἰδιότητος τοῦ προστυχόντος ἀντικειμένου, ἐρμηνεύει αὐτὴν κατὰ τρόπον διεγείροντα σέβας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον καὶ τὴν πατρίδα. Ἡ πίστις τοῦ *Γεροστάθου* εἶναι ἀκαταγώνιστος, ἀσβεστος ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, καὶ ἀκοίμητος ἡ πρόνοια αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας.

Τοιοῦτος ἐν συντόμῳ ὁ *Γεροστάθης*. Ἐὰν ἡμεῖς, παρρημακχότες ἤδη τὴν ἡλικίαν, ὄτε δύσκολος ἡ καὶ ἀδύνατος ἡ ἐκρίζωσις τῶν ἀπρηχαιωμένων δοξῶν καὶ ἔξεων, ἀνέγνωμεν αὐτὸν μετὰ πολλῆς ὠφελείας, ὅποια ἄρα ἡ ἐξ αὐτοῦ προσγενησομένη εἰς τοὺς νέους ; Τὸ καθ' ἡμᾶς φρονοῦμεν ὅτι τερπνότερον, ὠφελιμώτερον καὶ διδασκτικώτερον ἐν ταῦτῳ βιβλίῳ ἀπὸ πολλῶν δὲν ἐδημοσίευσθαι ἐν Ἑλλάδι· καὶ θέλομεν ἀπορήσει ἐάν ποτε ἴδωμεν πατέρα ἢ διδάσκαλον μὴ φροντίσαντα νὰ θέσῃ αὐτὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἰδίου υἱοῦ ἢ μαθητοῦ. Ἐὰν μάλιστα ἡμεῖς ἡμεῖς ἢ ἐπιτροπὴ ἢ μέλλουσα νὰ βραβεύσῃ τὸ ἠθικὸν σύγγραμμα, οὗτινος τὴν σύνταξιν περήγησεν ἀποθνήσκων ὁ φιλογενὴς τοῦ συγγραφέως πατήρ, ἢ θέλομεν ἀπονεύει ἀδιστακτικῶς τὸ γέρας τῷ *Γεροστάθῃ*.

ΠΑΝΔΟΡΑ.

— 000 —

ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ. Κατὰ τὰς νεωστὶ ἐκδοθείσας ἐπισήμους εἰδήσεις, ἰδοὺ ποία ἦτο ἡ κατάστασις τῆς παιδείας ἐν Ἑλλάδι κατὰ τὸ λήξαν 1858 ἔτος. Σχολεῖα δημοσία τε καὶ ἰδιωτικὰ 945, φοιτηταί 64,061, καθηγηταί, διδάσκαλοι, δημοδιδάσκαλοι καὶ δημοδιδασκάλισσαι 904. Ἐδαπανῶντο δὲ ἐκ τε τοῦ δημοσίου, τῶν δήμων καὶ τῶν κληροδοτημάτων καὶ προσφορῶν δρ. 1,393, 184.

ΞΥΛΟΝ ΑΠΕΣΚΛΗΡΥΜΜΕΝΟΝ. Ἡ ἐπιστήμη καταγινόμενη ἀνευδότης εἰς τελειοποίησιν τῶν συντελούντων εἰς τὴν βελτίωσιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας, ὡς καὶ εἰς τὴν εὐρετικὴν νέων μεθόδων, ἐφεῦρεν ἐσχάτως ἐν Γαλλίᾳ νέον τι κατασκευασμῶν, τὸ ὅποιον ὠνόμασε *ξύλον ἀπεσκληρυσμένον* (bois durci). Ἰδοὺ δὲ πῶς γίνεται τοῦτο· λαμβάνομεν πρίσματα (πριονίδια) ξύλου, ἀναμιγνύομεν αὐτὰ μετὰ τινος χημικῆς ὕλης (γνωστῆς εἰς τοὺς ἐφευρόντας), καὶ θέτομεν μετὰ ταῦτα τὸ ὄλον ἐντὸς χοάνης ἢ μήτρας, ὅπου συμφορούμενον μεταβάλλεται εἰς ξύλον πολὺ σκληρότερον καὶ στερεότερον ἢ πρότερον.

Ἰδοὺ δὲ καὶ ποία ἡ ἐκ τούτου ὠφέλεια· ὅσκιαι πρόκειται σήμερον νὰ χαραχθῇ σκευὸς τι ξύλινον, οἷον περίπεζον εἰκόνας, κισιώτιον καὶ τὰ τοιαῦτα, ὁ τεχνίτης καταγίνεται ἐπὶ πολὺ εἰς εὐρετικὴν ξύλου σκληροῦ, καὶ πολλὰκις ἀποτυγχάνει. Εἰς τὸ ἐσκληρυσμένον ὅμως ξύλον χαράσσονται μετὰ σπανίας λεπτότητος καὶ τὰ δυσκολώτερα σχέδια, εἰς τὰ ὅποια ἐγκολάπτει, ἂν θέλῃ, καὶ πᾶσαν ἄλλην ὕλην· διότι τὸ *ἐσκληρυσμένον ξύλον* λαμβάνον πᾶσαν ὅποιανδήποτε μορφήν οὐδέποτε ἀλλοιοῦται, οὐδὲ τερηδονίζεται.

Εἶδομεν εἰς τὸ ἐν τῇ ὕδῳ *Grand Chantier* ὑπ' ἀριθ. 7 ἐργαστήριον μελανοδοχεῖα, περίπεζα καὶ παντοῖα ἄλλα σκευὴ ἐκ τῆς ὕλης ταύτης, κατ' οὐδὲν ἤττονα τῶν ἐξ ἐθένου ἐργοχειρῶν, καὶ ὅμως πολὺ εὐωδέτερα.

Διὰ τῆς νέας ταύτης ἐφευρέσεως θέλει ἐνισχυθῆ καὶ καταστῆ κοινωτέρα ἡ φιλοκαλία, διότι καὶ οἱ ἤττον εὐποροὶ θέλουσιν ἀγοράζει τοῦ λοιποῦ ὅσα μόνον τὰς αἰθούσας τῶν πλουσίων στολίζουν σήμερον.

Διὰ τοῦ κενοφανοῦς τούτου ξύλου κατασκευάζονται καὶ μαχαίρων λαβαί, καὶ κυμβάλων πληκτρα, καὶ στοιχεῖα, καὶ σφαιρία κομβολογίων, καὶ ψῆκτρα καὶ πολλὰ ἄλλα τὰ ὅποια δύσκολον ν' ἀπριθμηθῶμεν.